

VI. Het verzet

Als kleine kinderen hebben we in de jaren na de oorlog vaak met rode oortjes zitten luisteren naar de verhalen van ouders en bekenden over de oorlog. Verhalen over "Sapp" en Spiess" en razzia's, het was allemaal even spannend. De "ondergrondse" kwam natuurlijk ook ter sprake. Zo te horen waren er maar weinig Enternaren "die er niet bij waren geweest".

De werkelijkheid was wel anders.

Schrijven over het verzet is voor ons, die de oorlog niet bewust hebben meegemaakt, een hachelijke zaak. Vooral ook omdat het oordeel over de verzetsmensen vanuit de Enterse bevolking nogal genuanceerd is. Enternaren die door de illegale activiteiten van het verzet risico's hadden gelopen konden weinig waardering opbrengen. Veel mensen hadden weinig inzicht in wat het verzet eigenlijk deed.

Wij kunnen niet beoordelen of het verzet in Enter goed georganiseerd en gedisciplineerd was. Zeker is, dat mede door toedoen van de ondergrondse het voor veel mensen mogelijk is geweest onder te duiken. Hiermee is voorkomen dat ze tewerk gesteld werden in Duitsland of gevangen genomen en in het ergste geval door de Duitsers om het leven zouden zijn gebracht.

Dit alleen al lijkt ons een volledige rechtvaardiging van de totstandkoming van het verzet tijdens de oorlog.

Een andere zaak wordt gevormd door de gewapende verzetsacties en de sabotagedaden met de kans op represailles. Hier werd heel verschillend over gedacht, ook in verzetskringen. In militaire zin heeft het verzet nauwelijks kunnen bijdragen aan de bevrijding van Twente. We moeten ons hierbij wel realiseren dat het Prins Bernhard zelf was die in september 1944 opdracht gaf paramilitaire verzetsgroepen te vormen.

In de praktijk veranderde dat niet zoveel in

Twente maar de leden van de verzetsgroepen kwamen hiermee wel onder de krijgstucht te staan en konden na de oorlog door het Militaire Gezag ter verantwoording worden geroepen. Wat de aard van de acties betreft was veel afhankelijk van de beoordeling van de groepscommandant. Het nut en de risico's moesten goed afgewogen worden. In Enter zijn in vergelijking met omliggende plaatsen door het verzet geen onverantwoorde dingen gedaan. Natuurlijk zijn er wel een paar *onvoorziene* gebeurtenissen geweest die risico's voor de Enterse bevolking inhielden.

Wie waren er nu allemaal bij de ondergrondse? Deze vraag vormde al gauw een probleem. Niemand wist precies meer wie allemaal deel hadden uitgemaakt van het verzet. Vooral tegen het einde van de oorlog steeg het aantal mensen dat toetrad tot de B.S. Omdat het streven iedereen te noemen onvermijdelijk er toe zou leiden sommigen te vergeten, hebben we besloten ons te beperken tot de mensen van het eerste uur.

Een pijnlijke vraag, waarvoor we ons ook gesteld zagen, was natuurlijk wie er "fout" was geweest gedurende de oorlog. We zouden er gemakkelijk aan voorbij kunnen gaan, maar dat zou niet reëel zijn.

Ook in Enter waren er mensen uit overtuiging en om andere redenen lid van de N.S.B. Na de oorlog hebben sommigen de justitionele gevolgen hiervan ondervonden. Behoudens één uitzondering (het geval Schuurhuis) hebben deze mensen geen dingen gedaan waardoor andere mensen in gevaar zijn gekomen. Hooguit werden ze ontzien door de Duitsers bij het vorderen (en niet betalen) van diverse zaken. Namen van deze mensen zult U vergeefs zoeken in dit hoofdstuk. Voor zover de overheid sancties nodig heeft geacht zijn deze genomen. In een rechtstaat is hiermee de kous af. Er zijn ook mensen geweest in Enter die wat al te "enthousiast" in de zwarthandel bezig

waren. De ondergrondse is hier en daar "corrigerend" opgetreden.

Het begin

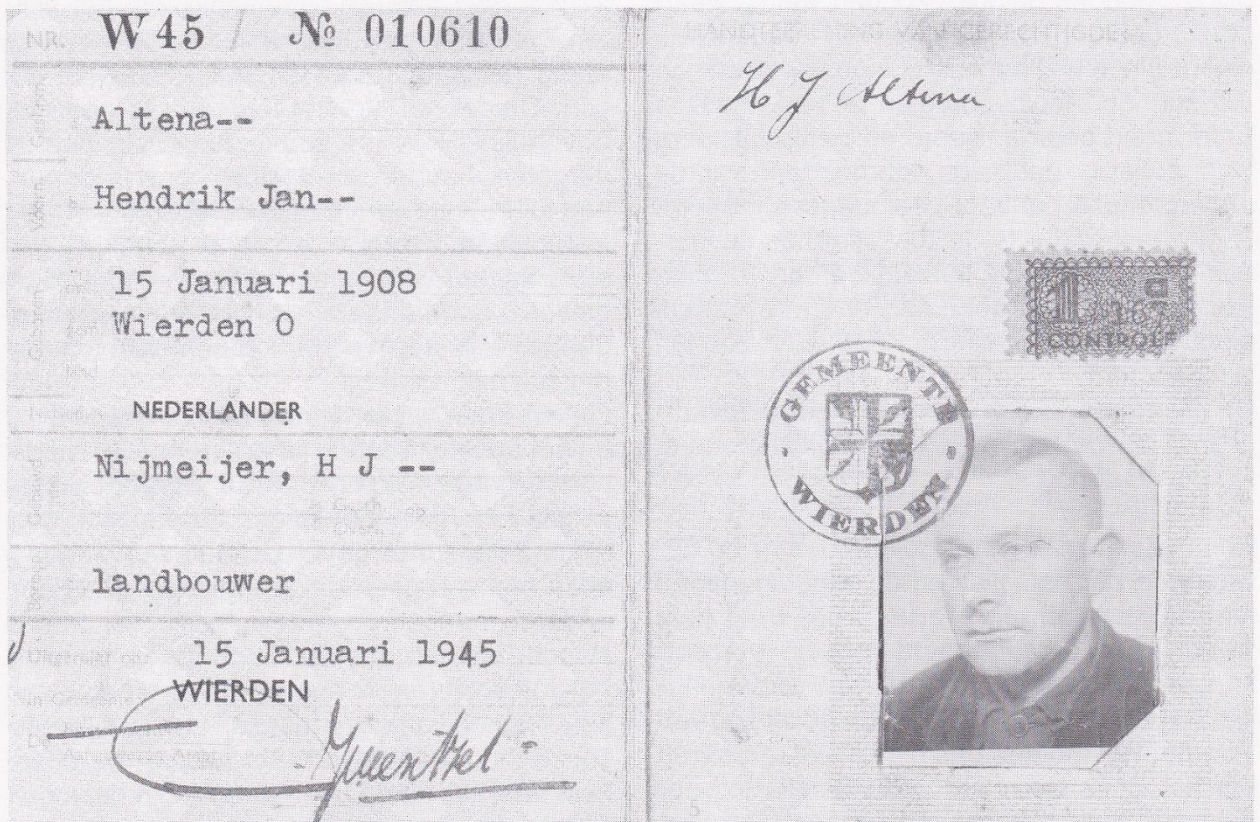
De eerste jaren was er in Enter weinig van de oorlog te merken. Duitsers zag je er zelden en voor een verzetsgroep was er niets te doen. Natuurlijk was er de distributie, de verduistering, etc., maar verder ging alles vrij normaal zijn gang.

Toen in de zomer van 1942 de Enterse Joden onderdoken begon het verzet eigenlijk een beetje vanzelf. Op hulp aan Joodse onderduikers stonden strenge straffen. Maar zoals iemand zei: "die mensen moesten toch ook verder? dus je deed wat." Verschillende mensen overwonnen hun angst en "deden" inderdaad wat. In die sfeer moeten we ons het eerste verzet voorstellen. Je hielp eens iemand aan een onderduikadres. Er werd via relaties wel eens een aantal bonkaarten versierd voor ondergedoken mensen, enz. Belangrijk was dat dit soort zaken niet hoefde te gebeuren "onder de ogen" van de Duitsers, want die waren toen

nog niet in Enter. Van een organisatie was toen ook nog geen sprake.

Hoewel de ouderen wel een oogje in het zeil hielden, waren het toch praktisch allemaal jonge mensen die het "veldwerk" deden. Het had iets in zich van avontuur en spanning. Pas goed ernst werd het in mei 1943 toen de ondergedoken Joden in het Enterbroek door de Duitsers opgepakt werden. De mensen in de buurt die de Joden verzorgd hadden werden ook opgepakt en in de gevangenis gezet. Toen sloeg de schrik toe en verschillende mensen die vanuit Enter ook wel hulp hadden geboden aan de Joden doken hals over kop onder.

In het voorjaar van dat jaar hadden al veel studenten geweigerd de zg. "loyaliteitsverklaring" te ondertekenen. Dit alles betekende steeds meer onderduikers. J. Brunnenkreef (Kremer-Jehan) was binnen de verzetsgroep hoofdzakelijk belast met de verzorging van deze onderduikers. Als er via H. Velten of Ten Berge weer een onderduikadres was gevonden voor een "nieuwkomer", organiseerde hij de verdere hulp. Bonkaarten, kleding, etc.

Eind 1940 wordt het beruchte "Ausweis" verplicht. Om falsificatie tegen te gaan werd dit persoonsbewijs verschillende keren vernieuwd. (Document: familie Altena, Enter).

Op een gegeven ogenblik had hij maar liefst 50 onderduikers te verzorgen.

In Almelo was inmiddels een student uit Amsterdam ondergedoken. Jan Buiten is zijn naam. Deze Jan Buiten zette, samen met Dick Engel en een aantal anderen, een netwerk op van hulp aan onderduikers, waarbij Dick Engel voornamelijk de contacten op het platteland verzorgde. Jan Buiten had als schuilnaam "Blok". Dit netwerk van verzetsgroepen zou als naam "Blok" krijgen, de schuilnaam van Buiten. Ook de Enterse verzetsgroep van Ten Berge zou zich hierbij aansluiten.

Joep ten Berge

"Joep" ten Berge, die later in Enter zou worden aangesteld als commandant van de B.S. "strijdend gedeelte", zat al heel vroeg in de oorlog in het verzet. Voor er in Enter een georganiseerde verzetsgroep was, zat hij al "fulltime" in het verzet en maakte deel uit van een Overijsselse verzetsgroep.

Toen de behoefte aan bonkaarten steeds groter werd heeft deze groep deelgenomen aan verschillende overvallen op distributiekantoren. Toen de eerste wapendroppingen in Twente plaatsvonden in september 1944 waren zij hierbij aanwezig. Geld inzamelen bij Twentse fabrikanten voor het financieren van verzetswerk was ook iets waar zij zich mee bezig hielden. In het najaar van 1943 neemt Dick Engel contact met hem op. Op de brug over de Regge, op de Bornerbroekseweg in Enter, vinden de eerste ontmoetingen plaats. Ten Berge zal voor het verzetsnetwerk van "Blok" onderduikadressen verzorgen. Vanaf dat moment woont Ten Berge regelmatig de vergaderingen van "Blok" bij op het hoofdkwartier bij Rompelman in Almelo. Als in het najaar van 1944 de illegaliteit in Twente, op bevel van hogerhand, haar activiteiten moet bundelen in de N.B.S., is er een nieuw karwei voor Ten Berge. In september 1944 is het hoofdkwartier van de K.P.-Twente in huize Lidwina in Zenderen door de S.D. overvallen. Als gevolg hiervan is het hoofdkwartier verplaatst naar Saasveld en vandaar naar Hezinge bij Vasse. Daar kan men echter niet blijven en Ten Berge krijgt opdracht uit te zien naar een geschikte plaats. Dit wordt de boerderij "De Koerdam" in Enter die erg afgelegen ligt. Na een aantal weken wordt de eigenaar

van De Koerdam de zaak te link en moet weer worden uitgezien naar een ander onderkomen.

Deze keer wordt het hoofdkwartier verplaatst naar Heeten. Ten Berge is de gids die de mensen de weg wijst naar het nieuwe adres. Hierbij kruipt hij door het oog van de naald als ze in Schwarzwald op een Duitse patrouille stuiten. Een andere keer brengt hij een aantal Franse (uit Duitse kampen ontsnapte) militairen en piloten van hieruit naar de Belgische grens, waar ze overgedragen worden aan een andere verzetsgroep. Wat later in de oorlog heeft Ten Berge vaak een dubbelrol gespeeld. Aan de ene kant was hij commandant van de Enterse verzetsgroep; aan de andere kant maakte hij deel uit van andere regionale groepen die sabotagedaden verrichtten.

De mensen van het eerste uur

Toen Ten Berge contactadres werd van het verzetsnetwerk "Blok" moest hij zich erop voorbereiden over de nodige onderduikadressen te kunnen beschikken. Hij nam contact op met H. Velten (Bax-Hendrik). Velten was bakker en had natuurlijk veel contacten in heel Enter. Dit zou bij het vinden van onderduikadressen een grote hulp zijn. Velten was samen met een aantal vrienden ook al een poos actief op het gebied van hulp aan onderduikers. Op deze manier ontstond de eerste Enterse georganiseerde verzetsgroep.

De leden hiervan waren: J.J. ten Berge (Krols-Jehan), H. Velten (Bax-Hendrik), J. Brunnenkreef (Kremer-Jehan), H. Leussink (Schips-Herman), A. Schuitemaker (Timmerjans-Ab) en G. Rutjes (Rutjes-Gerre). Ook moeten we hierbij noemen F. Morsink (BakkerFrits) die lid was van de O.D. (Ordedienst). Morsink had meer te maken met de "Trouwgroep", ook een groepering die op allerlei manieren hulp aan onderduikers verschafte. In huize Morsink vonden vele activiteiten op dat gebied plaats. Dominee Slomp (Frits de Zwerver), een bekend man in de organisatie, had bij Morsink een schuiladres toen hij moest onderduiken.

Tot midden 1944 was het verzet voor het grootste deel zonder gebruik van wapens. Hulp aan onderduikers vormde wel de hoofdmoet van de activiteiten. De Enterse groep beschikte wel over enkele revolvers, maar be-

halve het opdoen van enige schietvaardigheid werden ze verder niet gebruikt. In Enter was hiertoe ook geen aanleiding.

De inval van de S.D. in het doktershuis

In het najaar van 1943 toen Enter enkele maanden daarvoor kennis had gemaakt met de Duitsers door het drama met de Enterse Joden, deed zich een andere gebeurtenis voor.

Op een vroege morgen stopt er voor het doktershuis aan de Rijssenseweg nr. 12 een auto. Twee Duitse soldaten stappen snel uit en posteren zich voor en achter het huis. Twee S.D.-mensen bellen aan. De chef van de S.D. uit Enschede, Karl Schöber, zoekt ene T. Veldhuyzen van Zanten. Die is niet bekend hier en iedereen wordt uit bed getrommeld en moet beneden komen.

Twee onderduikers die alarmeerd waren door de deurbel zijn nog net op tijd een "schuilkast" ingedoken. De nog warm beslapen bedden worden door de Duitsers ontdekt en desgevraagd zegt de familie dat twee zoons van hen net vertrokken waren naar Rijssen om met de eerste trein naar het Westen te gaan. Er was ook nog een Jodin met een kind in huis. Zij beschikte gelukkig over een goed (vals) paspoort. Op de vraag waarom ze daar logeert, antwoordt ze dat haar man in Berlijn is voor de "Arbeitseinsatz". Dit wordt door de Duitsers geslikt.

Het verhaal van de warme beslapen bedden geloven ze echter niet. De dokter wordt nogmaals gevraagd waar de twee "onderduikers" zijn. "Als u niet correct antwoordt wordt u direct doodgeschoten", zeggen de S.D.-ers. Als hij niet het "richtige" antwoord geeft krijgt hij van de S.D.-ers een harde slag in het gezicht. Later blijkt dat zijn onderkaak gebroken is. Het huis wordt nu grondig doorzocht waarbij de twee onderduikers gevonden worden. Deze worden gelijk afgevoerd. Ze hebben beiden gelukkig de oorlog overleefd. De ene, Hans van Leeuwen, werd na enkele maanden vrijgelaten uit het kamp Amersfoort en de andere, Gijs, overleefde een Duits concentratiekamp. De dokter en zijn zoon Rob worden meegevoerd naar het station in Almelo en vandaar overgebracht naar de Gemeente-gevangenis in Enschede. Op het station in Almelo wordt het opbrengen van de dokter en zijn zoon toe-

vallig gezien door een koerierster uit Sibculo die het gezin Veldhuyzen van Zanten kende. Deze Gré Smeenk waarschuwt de andere kinderen Frank en Rits in Amsterdam die nog net op tijd kunnen onderduiken. Bij de dochter Olga wordt echter diezelfde dag op dat adres een onderduiker gevonden die later gefusilleerd is. Het verband tussen een en ander is nooit goed duidelijk geworden.

Intussen bleef het doktershuis enkele dagen overdag door de S.D. bewaakt. Mevr. Veldhuyzen van Zanten gelukte het om een briefje naar buiten te smokkelen met het verzoek dat zoveel mogelijk patienten naar hen toe moesten komen om hulp van de dokter te vragen. In korte tijd pulde de wachtkamer uit van de patienten en stonden er mensen op straat om duidelijk te maken dat de dokter niet gemist kon worden.

Omdat vanwege het verlenen van onderdak aan onderduikers de kans bestond dat de Duitsers de inboedel van het doktershuis in beslag gingen nemen, zorgden Enternaren 's nachts dat de waardevolle dingen elders werden ondergebracht. Twee dagen later werd de zoon Rob weer vrijgelaten. Hij had zich van de domme kunnen houden. De dokter werd echter overgebracht naar Arnhem en zou vandaar naar het kamp Amersfoort gebracht worden. Op dringend verzoek van de Geneeskundig Inspecteur van de provincie Overijssel te Zwolle werd hij toch weer vrijgelaten.

De bevrijding van Alfred Frank

Alfred Frank, een Jood die met een Christenvrouw getrouwd was, woonde in een boerderij aan de Rondweg. Op 2 juni 1944 werd hij gearresteerd door de Landwachters Brinks uit Aadorp en Keizer uit Almelo en opgesloten in het politiebureau in Enter. Frank, die in het Enterveen woonde, had in Enter al gauw de naam "Venn-jürre" gekregen.

De Enterse politiemensen Westerink en Haagsma stonden in nauw contact met de verzetsgroep. Na de arrestatie van Frank werd het verzet ingelicht over wat er gebeuren ging. Aanvankelijk zou Frank zaterdag al naar Almelo vervoerd worden vanwaar hij naar Westerbork overgebracht zou worden.

Bij het vervoer van Frank door de Enterse politie naar Almelo zou een "overval" in scene gezet worden door de ondergrondse. De politie-

Na de bevrijding van Alfred Frank uit de politiecel in Enter heeft hij twee maanden ondergedoken gezeten in een roggeveld achter de boerderij van "Plas-Mans". (Foto: familie Denneboom, Boekelo).

man zou door zijn broek geschoten worden (zonder hem te raken uiteraard) en hij zou zijn dienstrevolver leegschieten. In de verwarring zou Frank dan natuurlijk "ontsnapt" zijn. Het hele plan ging niet door toen op het politiebureau het bericht kwam dat Frank pas 's maandagsmorgens opgehaald zou worden. De reden van deze vertraging was dat de commandant van het kamp Westerbork op vakantie was en pas 's maandags zou terugkomen. Haagsma lichtte snel de kapelaan in, die ook een schakel in het verzet vormde. De kapelaan ging naar Ten Berge die op zijn beurt haastig de jongens van de verzetsgroep mobiliseerde.

Om twaalf uur 's nachts zou Frank door de ondergrondse uit het politiebureau bevrijd worden. Haagsma had de kapelaan verteld dat hij een raampje zou openlaten van het vertrek dat voor de cel lag. Tegen twaalf uur kwam de groep bij elkaar. H. Velten, H. Leussink, J. Brunnekreef en A. Schuitemaker vatten post rond het politiebureau. Mocht de postcommandant, de politieman Brinks, die naast de cel woonde, wat horen en tevoorschijn komen, dan zou hem (tijdelijk) het zwijgen opgelegd worden. De kans hierop was overigens klein, want hij lag ziek in bed. G. Rutjes en M. Morsink (Plas-Mans) stonden bij het nabijgelegen kerkhof en zouden Frank naar een tijdelijk onderduikadres (bij Plas-Mans) brengen. Ten Berge zou Frank uit de cel bevrijden.

Bij de cel aangekomen ontdekte hij tot zijn schrik dat het raampje niet open stond. Wat te doen? Besloten werd bij smid Ten Brinke (Wilden-Hendrieks) een handboor te halen. Ten Brinke werd uit bed getrommeld en zorgde voor de boor. Hiermee werd een gat geboord in het kozijn en zo konden ze met een draad de sluiting van het raampje openmaken. Hierna kon een groter raam opengemaakt worden en was Ten Berge binnen. Met een grote schroevendraaier werden de scharnieren van de celdeur verwijderd en eindelijk kon Frank zijn cel uit. Deze stond doodsangsten uit, bang als hij was dat de bevrijders gestoord zouden worden. Rutjes en Morsink brachten Frank snel naar zijn onderduikadres. De rest van de groep spoedde zich naar huis. De eerste echte actie zat erop. De Enterse bevolking vreesde nog wel represailles van Duitse kant maar die bleven gelukkig uit.

"Riek fluit in de dakgoot"

Zoals gezegd waren er weinig wapens in de Enterse verzetsgroep. Ook al omdat gewapend verzet toen nog helemaal niet in de bedoeling lag. Anders werd dat na juni 1944. Na de geallieerde landing in Normandië probeert de militaire leiding in Engeland in bezet Nederland paramilitaire verzetsgroepen te vormen. Henk Bos uit Wierden, een 26 jarige beroeps-officier, een bekend man in het verzet, probeert zoiets rond Wierden op te bouwen. "Joep" ten Berge wordt in Enter door hem als commandant aangesteld. Door een toevalligheid wordt Henk Bos betrokken bij het zoeken naar een geschikte plaats voor één van de eerste wapendroppingen die er in Nederland zal plaatsvinden. Een geschikt terrein wordt gevonden in de buurt van Tilligte bij de kruising van het kanaal Almelo - Nordhorn en de Dinkel.

Op 1 september 1944 worden daar tientallen containers afgeworpen. Joep ten Berge was hierbij als "vanger" betrokken. Hierdoor is o.a. de Enterse verzetsgroep één van de eerste in Twente die over wapens beschikte. Ze werden opgeslagen in verschillende schuilplaatsen. Eind september 1944 zou er weer een wapendropping plaatsvinden, deze keer op een afwerpterrein in de driehoek Wierden, Rijssen en Nijverdal. Verschillende Enterse verzetsmensen waren aanwezig, o.a. H.

Leussink (Schips-Herman), H. Velten (Bax-Hendrik) A. Schuitemaker (Timmerjans-Ab), B. Homan (Homans-Bernard) en J. ten Berge (Krols-Jehan). 's Middags was het codewoord door radio Oranje doorgegeven als teken dat de dropping 's nachts zou plaatsvinden. In de loop van de avond werd hetzelfde codewoord "Riek fluit in de dakgoot" nogmaals uitgezonden.

De dropping ging definitief door. De verzetsmensen spoedden zich langs verschillende wegen naar het afwerpterrein. De lichten, drie witte en links daarvan een rood licht, werden ontstoken toen het zware gebrom van de vliegtuigmotoren hoorbaar wordt. De spanning steeg.

Plotseling begon in Wierden spoorweggeschut, dat op een treinwagon gemonteerd was, op het vliegtuig te schieten. Dit veroorzaakte de nodige consternatie bij de aanwezige verzetsmensen. Het vliegtuig zwenkte af en zag af van de geplande dropping. De vangploeg keerde onverrichter zake naar Enter terug.

Een hachelijk avontuur.

Bij garage Rompelman in Almelo vonden geregeld bijeenkomsten plaats van de groepscommandanten van het verzetsnetwerk "Blok". Op één van deze bijeenkomsten in de herfst van 1944 wordt bekend gemaakt dat de Duitsers van plan zijn in de buurt van de Friezenberg en de Borkeld grootscheepse oefeningen te houden. Bij het gebied om de Friezenberg en de Borkeld lag een afwerpterrein waar verschillende keren wapens waren gedropt. In afwachting van verdeling en transport lag er nog veel in een schuilplaats opgeslagen. Als daar massaal Duitsers zouden verschijnen zou de wapenopslagplaats waarschijnlijk ontdekt worden. Verschillende groepen die er wapens hadden zitten, werden gewaarschuwd. J. ten Berge waarschuwde o.a. verzetsmensen in Goor.

Ook in Enter werden maatregelen getroffen. M. Morsink (Plas-Mans) werd bereid gevonden het transport voor zijn rekening te nemen. Met een "platte" boerenwagen met daarop mest gestapeld werd de tocht naar de Borkeld ondernomen. J. ten Berge en G. Rutjes begeleidden hem per fiets. Revolvers hadden ze onder hun kleding verborgen. De tocht naar de

Friezenberg verliep zonder problemen en daar aangekomen werden de kisten met wapens op de wagen gestapeld. Over de kisten werd weer mest gedaan zodat ze aan het oog onttrokken waren.

Op de terugweg, dicht bij de steenfabriek van Smeyers & Voortman, ging het mis. Op een smalle zandweg na een scherpe bocht zagen ze ineens op ongeveer 100 meter afstand een grote kolonne Duitse soldaten naderen die vermoedelijk van de nabij gelegen schietbaan kwam. Er was nog een mogelijkheid om linksaf een klein bosweggetje in te slaan maar dat zou misschien juist argwaan wekken. Ten Berge stelde nog wel voor om af te slaan, maar Morsink weigerde en zei: "vedan". Als Ten Berge en Rutjes met de fiets linksaf zouden gaan, konden ze waarschijnlijk wel ontkomen maar dat zou de dood van Morsink betekenen. Men bleef bij elkaar, tijd en gelegenheid om zich van de revolvers te ontdoen was er ook niet meer. Tot overmaat van ramp zagen ze dat op de wagen hier en daar de mest verschoven was en enkele kisten zichtbaar waren geworden. Op dat moment dachten ze alle drie dat hun laatste uur geslagen had.

Toen gebeurde het wonder.

De kolonne Duitsers ging netjes aan de kant staan en liet de wagen en de fietsers passeren. Niemand van de soldaten zag de duidelijk zichtbare kisten op de wagen en de mannen werden niet aangehouden en gefouilleerd.

Dit angstig avontuur hebben ze nooit vergeten.

Schlagbaum hoch!

Toen er geregeld wapendroppingen plaatsvonden werden er steeds meer wapens verspreid onder de verschillende verzetsgroepen. Het transport hiervan bracht zoals we gezien hebben grote risico's met zich mee. De mensen die zich hiermee bezighielden moesten over goede zenuwen beschikken. De aandacht op je vestigen door zenuwachtig gedrag kon levensgevaarlijk zijn. H. Velten (Bax-Hendrik) kan er over mee praten.

In het najaar van 1944 waren er veel Duitsers in Enter ingekwartierd. Bij "Bax" gebruikten de Duitsers de bakkerij om brood te bakken voor de troepen. Vanuit Rijssen werden op een gegeven moment door jongens van bakker Klein Horsman, verborgen op een bakfiets,

bazooka's en bijbehorende granaten afgeleverd bij Velten en verborgen in een schuurtje achter het huis. Deze wapens moesten door de Enterse verzetsgroep verder gebracht worden naar een adres achter op het Zuiderveld. Daar vandaan zouden ze dan naar Goor gebracht worden.

De ouders van Velten vragen wat voor rare dingen dat wel niet zijn waar de mannen mee sjouwen. "Kachelpijpen voor onderduikers," antwoordt Hendrik. Het had geen zin de ouders ongeruster te maken dan ze al waren. De bazooka's werden, omwikkeld met jutezakken, door verschillende mensen van de verzetsgroep vervoerd naar het opgegeven adres. De granaten moesten ook vervoerd worden, maar hoe? Doordat Velten dagelijks brood bezorgde in Enter was hij een bekende verschijning bij de Duitsers.

Bij de wegversperring op de Goorseweg werd hij nooit aangehouden voor controle. Als hij aan kwam fietsen riep hij tegen de Duitsers: "schlagbaum hoch!" en deze deden dan de slagboom omhoog om hem te laten passeren. Hendrik besluit de granaten onderin de bakkersmand te doen en daarop flink wat broden te stapelen. Zo wordt de tocht ondernomen. Met het zware vrachtje kostte het de nodige moeite de fiets in evenwicht te houden. Als de Duitsers hem zouden aanhouden betekende dat afstappen en weer opstappen en dat kon met zo'n vracht best eens capriolen tot gevolg hebben die argwaan zouden wekken bij de Duitsers. Aangekomen bij de slagboom op de Goorseweg riep Hendrik zoals gewoonlijk "schlagbaum hoch!" en tot zijn opluchting kon hij zijn weg vervolgen. Alles ging verder goed en de granaten werden op het bestemde adres afgeleverd. Hendrik keerde letterlijk en figuurlijk verlicht naar Enter terug.

Een Duitse soldaat capituleert

Vanaf eind 1943 zat bij Ter Steege (Jaishinn-Ab) een onderduiker uit Deventer. Het was Jan Klein Nagelvoort, in Enter vanwege zijn snor, later "de snôrre" genoemd. Ter Steeges vrouw was een tante van deze Klein Nagelvoort. Hij was in Deventer door de Duitsers opgepakt en later in Arnhem met behulp van een "goede" Duitse soldaat ontsnapt. Omdat hij voorlopig even "uit het zicht" moest vond hij in Enter een onderduikadres.

Later in de oorlog werd door een toeval de

Duitse soldaat, die hem in Arnhem had helpen te ontsnappen, ingekwartierd in Deventer bij zijn verloofde. Daar zag deze Duitser een portret op de schoorsteen van Klein Nagelvoort en zei tegen de familie: "den kenn ich!". De familie zei dat dit onmogelijk was omdat Klein Nagelvoort in Duitsland werkte. (Men moest de schijn toch ophouden).

Maar de Duitser vertelde dat hij hem in Arnhem had helpen te ontsnappen. Toen moesten ze wel bekennen dat Klein Nagelvoort ondergedoken was. De soldaat, die blijkbaar vaker dingen had gedaan die zijn meerderen niet welgevallig waren, vroeg op een gegeven moment of de familie hem een onderduikadres kon bezorgen. De familie hield de boot af en vertrouwde het niet. De Duitser bleef echter aandringen en vreesde ieder moment gearresteerd te worden. Uiteindelijk besloten ze hem te helpen. Het was toen herfst 1944.

Jan Klein Nagelvoort kreeg bericht van het geval en haalde de Duitser in Deventer op. Gezamenlijk fietsten ze naar Enter, de Duitser in vol ornaat, met geweer en al. Het leek erg gevaarlijk maar misschien wekte zo iets wel de minste argwaan. Bij "Jaishinn-Ab" zaten ze uiteraard niet te wachten op een Duitse soldaat als onderduiker. Nog diezelfde dag nam Klein Nagelvoort contact op met Ten Berge waarmee hij in verband met verzets-activiteiten wel eerder te maken had gehad.

Afgesproken werd dat de Duitse soldaat die avond naar de brug over de Entergraven op de Voormors gebracht zou worden. (Waar nu de waterzuiverings-installatie is). Hier zou de ondergrondse hem in "ontvangst" nemen en voor een onderduikadres zorgen. Ten Berge waarschuwt G. Rutjes en die zou zich vóór het afgesproken tijdstip onder de brug verbergen en zo nodig gewapend ingrijpen.

Die avond ging Ten Berge naar de afgesproken plek en zag de Duitse soldaat al staan. Voorzichtig naderde hij, op alles bedacht. Tegenover de Duitser gekomen sprong deze in de houding, presenteerde het geweer en gaf zich officieel over. Nu kon Rutjes ook te voorschijn komen. Toen de Duitser hem met het wapen zag, dacht hij dat hij meteen neergeschoten zou worden en beefde over al zijn leden. Ze stelden hem snel gerust en hij werd nog diezelfde avond weggebracht naar zijn onderduikadres. Dit adres was de familie De Vries aan de Eversdijk.

Het oude "natuurbad" van Enter. Linksboven het controlehokje waaronder het Enterse verzet wapens had verborgen. Helemaal rechts de kleedhokjes waarachter in de aarden wal een schuilplaats was gemaakt. (Foto: fam. Timmerman, Enter).

De Vries had, omdat hij zich met veel meer verzetsactiviteiten bezig hield, in de grote aarden wal die rond het oude Enterse zwembad lag een schuilplaats gemaakt. Hierin werd de Duitse soldaat ondergebracht. Overigens had ook de ondergrondse nog een wapenopslagplaats in het oude zwembad. Onder de vloer van het hokje waar de kaartjes werden verkocht was een ruimte die via een rooster in de vloer bereikt kon worden.

De moord op Hendrikus de Vries

Op 9 december 1944 werd Hendrikus de Vries, wonend aan de Eversdijk nr. 6 door de Duitse S.D. mensen Paul Hardegen en Frits Neubachner op laaghartige wijze vermoord. Op de kruising van de Eversdijk met de huidige Achteresweg staat een gedenkteken dat herinnert aan deze laffe moord.

Wat ging hieraan vooraf?

In september/oktober 1944 werd door de commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten bevel gegeven een inlichtingendienst te organiseren. In deze omgeving wordt Chiel Deth-

mers uit Almelo de leider van deze nieuwe organisatie. Het rayon omvat de plaatsen Wierden, Rijssen, Holten, Goor, Enter, Nijverdal en Hellendoorn. Het is de bedoeling inlichtingen van militaire aard te verzamelen.

Als centrale post van deze organisatie wordt de boerderij van Hendrikus de Vries aan de Eversdijk in Enter gebruikt. Hier worden de verzamelde inlichtingen bewerkt en uitgetypt. Koerierster Ans Hartgers is hiervoor dagelijks aanwezig bij De Vries. Iedere avond worden de uitgetypte gegevens naar Almelo gebracht waar andere koeriersters voor verdere verzending zorgen.

De overval bij Rompelman

Garage en stalhouderij Rompelman aan de Bavinkstraat in Almelo had zich steeds meer ontwikkeld als hoofdkwartier van het verzetsnetwerk "Blok". Op de avond van vrijdag 8 december 1944 zijn op dit adres een aantal verzetsmensen aanwezig ter gelegenheid van een gezellig etentje.

Door een toeval komt ook Chiel Dethmers hier in de loop van de avond. Tegen negen uur 's avonds vindt er een inval plaats door de S.D..

Paul Hardegen en Fritz Neubachner, de S.D.-mensen die Hendrikus de Vries vermoordden. Hardegen is nooit geoakt. (Foto: C.B. Cornelissen, Wierden).

Na een huiszoeking die volgt vinden de Duitsers een envelop met verzamelde inlichtingen. De koerierster Mia Veldhuis die ook bij etentje was, had die envelop boven even verstopt. Na een globaal verhoor worden vier mannen meegenomen naar de Dienststelde van de S.D. aan de Bornsestraat. Hier wordt Chiel Dethmers beestachtig mishandeld door de S.D.ers Hardegen, Neubachner en Holbeck. Schrijfproeven wijzen uit dat Dethmers verschillende papieren, die in de gevonden envelop zitten, geschreven heeft. Verder worden er adressen gevonden.

Door verzetsmensen die de dans die avond zijn ontsprongen worden allerlei mensen in de omgeving gewaarschuwd. In Enter krijgen Ten Berge en Rutjes bericht. Deze gaan zaterdagmorgen verschillende adressen in Enter langs om te zorgen dat mensen die risico lopen, onderduiken en dat belastende zaken verdwijnen.

Ook De Vries wordt gewaarschuwd door Ten Berge. In eerste instantie zegt hij toe onder te duiken. Ten Berge vraagt of er nog belastende zaken in huis zijn en biedt aan deze mee te nemen en te verbergen. De Vries zegt echter dat het huis "schoon" is. 's Middags zal blijken dat De Vries niet is ondergedoken. Misschien heeft hij niet op zo'n korte termijn actie van de Duitsers verwacht.

Ten Berge en Rutjes waarschuwen in Goor nog wat mensen en duiken daarna onder bij kennissen in Bentelo. Vandaar raken ze bij toeval verzeild in het R.K. Rusthuis in Delden waar hun voor een paar dagen onderdak

wordt aangeboden. De paar dagen worden weken. Kerstmis 1944 vindt een Duitse inval plaats in het Rusthuis. Ten Berge en Rutjes weten op het nippertje te ontsnappen.

De S.D. slaat toe

Het niet op tijd onderduiken wordt De Vries noodlottig. De dag na de inval bij Rompelman bezoeken Hardegen en Neubachner de adressen die in het gevonden spionagemateriaal regelmatig opduiken. In Wierden bij Kolkman is de vogel gevlogen. Dan naar Enter, naar De Vries. Ook dit adres kwam voor in de papieren. Tegen half vier zaterdagmiddag arriveert de auto met de S.D.-ers op de Eversdijk.

Op enige afstand van de woning van De Vries stoppen ze. Dick Rompelman, die gedwongen was mee te gaan om de weg te wijzen, moet ook uitstappen. Aangekomen in de woning van de Vries hoort deze waarvan hij beschuldigd wordt. De Vries en zijn vrouw ontkennen er iets mee te maken te hebben. In eerste instantie wordt bij een huiszoeking alleen een radio gevonden. Dan geeft Hardegen Dick Rompelman bevel een ladder te plaatsen bij het gat in de zoldering naar de hooizolder. Aan de zijkanten van het gat moet hij onder het hooi zoeken.

Inderdaad vindt hij daar een schrijfmachine en een aktentas met papieren. De S.D.-ers vermoeden misschien dat er boven wel eens verzetsmensen verborgen kunnen zitten. Ze klimmen niet zelf op de zolder naar boven maar dat laten ze Dick Rompelman doen. Inderdaad zit de gedeserteerde Duitser, die door de Vries verzorgd wordt, in het hooi verborgen. De Vries wordt gedwongen met de schrijfmachine in de handen mee te komen. Halverwege de auto gooit De Vries de schrijfmachine van zich af en rent terug naar huis.

De S.D.-ers hebben hem spoedig ingehaald en hij wordt zeer ernstig mishandeld. Weer moet hij mee. Bij de auto aangekomen moet De Vries de schrijfmachine afgeven aan Dick Rompelman die al in de auto heeft plaatsgenomen. De Duitsers zeggen tegen De Vries dat hij terug kan gaan naar zijn vrouw. Als hij enige meters van de auto verwijderd is, trekken de S.D.-ers hun revolver en schieten De Vries neer. Hierna gaat Neubachner naar De Vries toe en schiet hem nog een keer door het hoofd.

Hieronder laten we het procesverbaal volgen dat de Enterse politie, die door buurman Kamphuis gewaarschuwd was, opmaakte.

MARECHAUSSEE

Gewest: Arnhem.
Groep: Wierden.
Post: Enter. No. 63.

Procesverbaal van het vinden van het lijk van Hendrikus De Vries, wonende te Enter, Eversdijk no. 6 gemeente Wierden.

In den avond van Zaterdag, den negenden December 1900 vier en veertig, omstreeks 16.45 uur, verscheen voor mij, JACOB BRINK, Opperwachtmeester-Postcommandant der Marechaussee te Enter, een persoon genaamd: _____

_____JAN HENDRIK KAMPHUIS_____

oud 37 jaar, grondwerker, wonende te Enter, Wierdenscheweg 26, gemeente Wierden, die mij het volgende verklaarde: "Hedenmiddag, Zaterdag 9 december 1944, omstreeks 3 uur, zag ik een luxe auto, komende van het dorp Enter, en rijdende in de richting Wierden. Nadat deze auto onze woning was genaderd, stopte deze en stapte een als heer gekleed persoon uit, welke mij vroeg, waar de landbouwer De Vries woonde. Nadat ik hem de woning van De Vries welke dicht bij ons in de buurt woont, had gewezen, reed deze auto achteruit weer in de richting Enter en reed daarna over de Eversdijk in de richting van de woning van De Vries. Ik zag toen dat deze auto op eenige afstand van de woning van De Vries bleef staan en dat een 2 à 3 tal heeren uit deze auto stapten en liepen naar de woning van De Vries. Ongeveer een uur later, omstreeks 4 uur, hoorde ik in de richting van deze auto een tweetal schoten lossen en eenige oogeblikken daarna nog een dof schot. Ik liep daarop in de richting alwaar die schoten waren gelost om te zien wat of er gaande was, doch toen ik op eenige afstand genaderd was, bedacht ik mij en keerde terug. Daarna zag ik dat deze auto terug reed over de Witmoesdijk te Enter, naar de Wierdenscheweg en daarna weg reed in de richting Wierden. Ik heb toen mijn rijwiel genomen en ben gereden naar de plaats,

alwaar deze auto had gestaan en de schoten waren gelost. Ik zag toen, dat de mij bekende H. De Vries, wonende aan de Eversdijk no. 6 te Enter, aldaar op den weg lag. Deze man, die hevig bloedde, was blijkbaar reeds dood, waarop ik terstond op verzoek van diens vrouw, die tijdens het schieten ter plaatse was gekomen, U heb gewaarschuwd. Verder kan ik U aangaande dit gebeurde geen verklaring geven."

Nadat Dr. Velthuizen van Zanten te Enter, door ons was gewaarschuwd, heb ik, Opperwachtmeester, mij onmiddellijk met den Wachtmeester JACOB WESTERIK, naar de aangeduide plaats begeven. Aldaar zagen wij, dat de ons welbekende H. De Vries, die blijkbaar reeds dood was, op den openbare weg, de Eversdijk lag en naast hem een groote plas bloed. Bij onderzoek bleek ons dat deze De Vries een schotwond achter het linkeroor had en hevig bloedde uit het linkeroor. Dr. Velthuizen van Zanten, die inmiddels ter plaatse kwam, kon niet anders dan de dood constateren bij deze De Vries.

Inmiddels werd mij, Opperwachtmeester, door den wachtmeester der Marechaussee, J.S. Gerritsen, thans gedetacheerd te Enter, medegedeeld, dat door de Sicherheits-Polizei te Almelo telefonisch aan mijn vrouw was kennis gegeven dat dien middag, omstreeks 4 uur, Hendrikus de Vries, wonende te Enter, Eversdijk 6, gemeente Wierden, bij een poging tot ontvluchting, in de nabijheid van diens woning door hen was doodgeschoten. Hierop is het lijk van deze De Vries door ons vervoerd naar het lijkenhuis op de Rooms-Katholieke begraafplaats te Enter. Daarna heb ik mij nog dienzelfden avond telefonisch in verbinding gesteld met de Sicherheits-Polizei te Almelo, waarbij mij werd medegedeeld dat het lijk van genoemden De Vries kon worden vrijgegeven.

Door de vrouw van genoemden De Vries, genaamd: ANNA SANTING, oud 48 jaar, wonende te Enter, Eversdijk 6, gemeente Wierden, werd dit lijk herkend als van haar man: HENDRIKUS DE VRIES, geboren te Emmen (Dr.) 3 maart 1895, grondwerker, wonende te Enter, Eversdijk 6. gemeente Wierden. Een verklaring van Dr. Velthuizen

van Zanten te Enter, betreffende de doodschouw wordt bij dit procesverbaal gevoegd. Waarvan door mij, Opperwachtmeester, op afgelegden ambtseed is opgemaakt dit procesverbaal, om na medeondertekening van de wachtmeester Westerink te worden verzonden aan den Heer Officier van Justitie bij de Arrondissements-Rechtbank te Almelo.

Gesloten te Enter, 12 December 1944.
get. J. Brink en J. Westerink.

Paul Hardegen is in 1945 naar Duitsland gevlucht en later naar Oostenrijk. Daar heeft hij geleefd onder de naam Sieberstein en is in 1978 overleden.

Frits Neubachner is na de oorlog tot 20 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Na zijn vrijlating woonde hij in Hamburg waar hij in 1972 overleed.

De aanslag van 19 september 1944

Op 12 september 1944 waren op een afwerpterrein op De Piksen tussen Nijverdal en Daarle drie commando's gedropt. Zij zouden het Twentse verzet helpen de Duitse troepenbewegingen zoveel mogelijk schade toe te brengen. De commando's vinden dat de verzetsgroep van kapitein Lancker, waar ze voorlopig ondergebracht zijn, te weinig initiatieven heeft. Ze krijgen contact met mensen van het hoofdkwartier van de Twentse knokploegen en besluiten zich daarbij aan te sluiten.

Op de avond van de 19e september worden ze met een auto opgehaald. Via binnenwegen wordt de terugtocht naar Zenderen ondernomen. Zo komen ze in Enter terecht waar ze linksaf slaan richting Bornerbroek. In de Openbare Lagere School op de hoek Dorpsstraat-Bornerbroekseweg waren veel Duitsers ingekwartierd. Hier stond altijd een wachtpost. Omdat de auto de lichten aan had wil de wachtpost de wagen aanhouden en schreeuwt "licht aus". De auto mindert vaart en de Duitser schreeuwt nogmaals "licht aus". Onmiddellijk daarna ratelen stenguns en de Duitser valt dodelijk getroffen neer. Een tweede Duitser wordt in de neus getroffen en concludeert later: "glück gehabt". De auto verdwijnt, nu wel

met gedoofde lichten, in de richting Bornerbroek en komt verder zonder moeilijkheden aan in Zenderen bij het K.P. Hoofdkwartier. De gedode Duitser is de 24 jarige S.S. Unterscharführer Kurt Lappe die later op de Algemene begraafplaats in Enter wordt begraven. Het voorval veroorzaakt grote opschudding onder de Duitsers en alle mannen die in de buurt van de aanslag wonen, duiken hals over kop onder.

Heel Enter is bang voor represailles. Vooral als de Duitsers de andere dag een aantal "mangaten" graven om bij een eventuele volgende aanslag betere dekking te hebben komt de geruchtenmachine op gang. "Ze zijn al graven aan het maken voor de komende executies" wordt er rondverteld. Via verzetskringen wordt de Duitsers echter gegevens in handen gespeeld dat gedropte Engelse parachutisten de daders zijn; zonder natuurlijk teveel te vertellen. Gelukkig voor Enter hebben de Duitsers dat geslikt want anders had er wel degelijk een ramp kunnen gebeuren. We moeten hierbij niet vergeten dat enkele dagen daarvoor de slag om Arnhem was begonnen en er onder de Duitsers een nerveuze stemming heerste.

Een overval die niet doorging.

Al vroeg in de oorlog werden in Wierden sabotagedaden gepleegd. Onder andere werden er telefoonkabels doorgesneden. Daar hebben we de beruchte "Kabelwacht" aan te danken.

Deze sabotagedaden hadden gevolgen voor burgemeester Van den Berg van Wierden. De Duitsers dwongen hem ontslag te nemen. Op 29 april 1941 wordt zijn vervanger, Mr. E.D. Maaldrink, geïnstalleerd. Toen deze na "Dolle Dinsdag" 5 september 1944 onderdook werd een N.S.B.-burgemeester aangesteld, nl. Regout. Al spoedig blijkt dat deze nauw samenwerkt met de Duitsers. Met behulp van twee NSB'ers laat hij een lijst opstellen van mannen in de gemeente Wierden die in aanmerking komen voor tewerkstelling in Duitsland en elders.

Dan is voor de ondergrondse de maat vol. Besloten wordt de twee NSB'ers te liquideren. De ene wordt inderdaad doodgeschoten maar de andere ontsnapt. De schrik zit er wel een beetje in want de deportatie gaat niet door.

Bij de Coöperatie "Op 'n Plas". Het vrachtwagentje van "Bakker-Frits" waarmee de mannen naar hun "kabelwacht" gebracht werden.

v.l.n.r.: R.H. de Wilde (Boosmans-Hendrik, H. ter Harmsel (Bol-Hinne), D. ter Harmsel (Bol-Derk), B. Pluimers (Sussen-Betjan), J. Getkate (Foeter-Jons), J. Otten (Klokk'n-Jehan, J. de Wilde (Koo-Jan), F. Morsink (Bakker-Frits). (Foto: fam. Morsink, Enter).

Regout blijkt echter een gevaar voor Wierden en de hele gemeente. Met de regelmaat van de klok roept hij de mannen in de gemeente op zich te melden voor de arbeidsinzet. Bij het niet opvolgen van de oproep stelt hij steeds strengere maatregelen in het vooruitzicht. Wierdense en Enterse verzetslieden beraadslagen over de situatie.

Er lijkt maar één goede oplossing. Regout moet verdwijnen, samen met het bevolkingsregister. Een plan wordt opgesteld. J. Brunnekreef (Kremer-Jehan) zal een graf klaarmaken in het Haarbos bij Wierden waar Regout begraven zal worden. H. Velten (Bax-Hendrik), H. Leussink (Schips-Herman) en A. Schuitemaker (Timmerjans-Ab) samen met Wierdense verzetsmensen zullen de overval op het gemeentehuis uitvoeren en burgemeester Regout liquideren.

Er is gezorgd voor een betrouwbare benzineauto om het bevolkingsregister naar een plaats in de Vossebos te brengen. De auto staat klaar in garage Van de Broeke. Op de geplande avond gaan de vier Enterse verzets-

lieden naar Wierden waar Brunnekreef in het Haarbos achterblijft om het lijk straks te laten verdwijnen. De rest gaat naar fotograaf Kolkman waar ze hun wapens in ontvangst zullen nemen. Snelheid bij de overval is essentieel. Slechts een honderd meter van het gemeentehuis verwijderd, in het gebouw van Chr. Belangen zijn veel Duitsers ingekwartierd. De enkele ambtenaren die 's avonds in het gemeentehuis aanwezig zijn zullen met wapens in bedwang worden gehouden.

Als het tijdstip van in actie komen nadert, komt een boodschap van garage Van de Broeke. Daar is op het laatste moment een Duitse vrachtauto met pech aangekomen. De Duitsers eisen dat de wagen de volgende dag meteen gerepareerd wordt en schuiven de wagen in de garage net voor de auto die voor de overval gebruikt zou worden. Deze auto kan er nu niet meer uit en de hele overval staat op losse schroeven. Ze overwegen nog wel om met een bakkersfiets de kaartenbakken van het bevolkingsregister mee te nemen. Ze zouden dan ettelijke malen op en neer moeten

naar de Vossebos om alles over te brengen. Al die tijd zouden de verzetsmensen in het gemeentehuis de zaak in bedwang moeten houden. Dit is veel te riskant. Alles wordt afgeblazen. Later wordt van de hele overval afgezien.

Koeriersters

Zonder de hulp van de meisjes die allerlei berichten rondbrachten zouden de verzetsgroepen niet hebben kunnen functioneren. Ook hier ging het net als bij de verzetsmensen. Je rolde er ongemerkt in. Hoe verder de oorlog vorderde hoe gevaarlijker het werd, maar niemand die zich terugtrok. In Enter fungeerden als koerierster de meisjes van Ten Berge, Jannie Schipper, Lei ter Hofstee en Mej. Jannink. Ze moesten ook wel eens wapens meenemen wat natuurlijk grote risico's met zich meebracht.

Vooraf toen het N.B.S.-Hoofdkwartier van Twente tijdelijk in Enter in de boerderij "De Koerdam" gevestigd was moesten de koeriersters veel en gevaarlijk werk verrichten. Heldhaftige verhalen zijn er niet te vertellen van het verzetswerk van deze meisjes. Daarom des te meer respect voor het werk op de achtergrond van deze onmisbare schakels in het verzet.

De Duitse bezetting

Enige weken voor "Dolle Dinsdag", 5 september 1944, mocht Enter het "genoegen" smaken van inkwartiering van Duitse troepen. Ze waren o.a. gelegerd in de Openbare Lagere School. De aanslag in Enter van 19 september op een S.S.'er, die toen doodgeschoten werd, had voor Enter de nodige gevolgen.

Enter kreeg een "strafbezetting". Op de hoek Bornerbroekseweg - Dorpsstraat werden manganen gegraven waarin een mitrailleur werd geplaatst. Op de Goorseweg en de Rijssenseweg kwamen slagbomen waar alle verkeer gecontroleerd werd. Ook in de Dorpsstraat tegenover de Ned. Herv. Kerk kwam een controlepost. In de serre van het doktershuis aan de Rijssenseweg was een mitrailleur geplaatst, gericht op de Brandput.

Er werd een avondklok ingesteld. Na acht uur 's avonds mocht niemand meer op straat komen. Op donderdag 5 oktober 1944 beleeft Enter zijn eerste razzia. De mannen die toevallig op straat lopen worden opgepakt en bij

vele boeren wordt huiszoeking verricht. Ongeveer 40 mensen worden opgesloten in de School met de Bijbel aan de Rijssenseweg. Zaterdag worden ze gelukkig allemaal weer vrijgelaten.

Op 12 oktober wordt de dames Prakken gelast een Duitse officier te herbergen. "Die dames" hebben bezwaren. De Duitsers gelasten hun de andere dag voor 10 uur het huis te verlaten en zich in een straal van 30 km om Enter niet weer te vertonen. De Duitsers noemden hen "Deutschfeindlich!".

Op 14 oktober komt er nieuwe inkwartiering van Duitsers in het centrum van het dorp en ook aan de Rijssenseweg. In het huis van Prakken zitten inmiddels Duitse officieren. Bij meester Beltman wordt een compleet meublement in beslag genomen en overgebracht naar café Koenderink waar het commandocentrum is. Woensdag 18 oktober wordt in Rijssen een munitietrein beschoten door Engelse jagers. De hele middag zijn in Enter de ontploffingen te horen. Woensdag 25 oktober is er een grote razzia in Enschede. Duizenden mannen worden opgepakt en afgevoerd naar Duitsland.

Op vrijdag 27 oktober vindt de tweede grote razzia plaats in Enter. Veel mannen worden gepakt maar uiteindelijk wordt zo'n 40 man overgebracht naar Zwolle. Maandag 30 oktober moeten alle daarvoor in aanmerking komende mannen zich om acht uur 's morgens in Wierden melden. Dit was op last van de nieuwe NSB-burgemeester Regout. Slechts 23 mensen uit gehele gemeente Wierden geven gevolg aan de oproep en worden voor werkzaamheden naar Deventer overgebracht. Inmiddels is het postverkeer in Enter tot stilstand gekomen omdat de kantoorhouder Langenhof ook in Zwolle gevangen zit. Op zondag 12 november mag niemand in Enter na 1 uur 's middags nog op straat komen: straf voor het vernielen van een telefoonkabel tussen Almelo en Wierden.

Maandag 13 november. Verscheidene jonge mensen, die bij een razzia in Rotterdam zijn gegrepen, duiken in Enter onder nadat ze op weg naar Duitsland uit een rijdende trein zijn gesprongen bij Wierden. Vrijdag 17 november moet ieder die niet vrijgesteld is zich in Wierden melden. Gedreigd wordt met razzia's, het nemen van gijzelaars en verbeurdverklaring van bezittingen. Op de bewuste dag lijken de straten in Enter uitgestorven. Alle mannen zijn

Veel kinderen uit het Westen werden tijdelijk in Enter in pleeggezinnen ondergebracht toen de voedselsituatie in het Westen slecht was. Bij het station in Rijssen werden ze opgehaald. (Foto: fam. Kornegoor, Enter).

De V-I startbaan in het "Hollands Schwarzwald" bij de "Biesterij" dichtbij Enter. Op 30-1-1945 start hier de eerste V-I. (Foto: C.B. Cornelissen, Wierden).

Dienststelle
Fp. Nr. 57 815 C

O.U., 13. Oktober 44.

Bescheinigung !

Der Arzt Veldhuijzen van Zanten, Jan aus Enter ist mit seinem Fahrrad zwecks Krankenbesuchen unterwegs. Es wird gebeten Genannten ungehindert passieren zu lassen.

Obersturmführer
Ortskommandant

Toen Enter een strafbezetting kreeg vanwege de aanslag op een SS'er op 19-9-1944 werd een avondklok ingesteld. Dokter Veldhuijzen van Zanten kreeg een vrijgeleide vanwege "Krankenbesuche". (Document: collectie E. Stapersma).

ondergedoken. Vrijwel niemand meldt zich. Zondag 19 november mag weer niemand zich na 1 uur 's middags buiten op straat vertonen. Weer "strafzondag". Ondertussen is in Hellen door een Duitse eenheid neergestreken die de beruchte V-2's zal gaan afvuren. In Enter is het starten van deze raketten als het geluid van een ver verwijderd onweer te horen.

Op woensdag 29 november komt er weer een "sympathiek" bevel van burgemeester Regout. Nu worden alle onderwijzers (die volgens de burgemeester toch niets te doen hadden) gelast in alle gezinnen op te nemen hoeveel mannen er zijn, hoeveel paarden, etc., etc.. De onderwijzers in Enter vragen Regout per brief van dit "ambt" ontheven te worden.

Zaterdag 2 december. Weer is burgemeester Regout op het "oorlogspad". Alle mannelijke inwoners die niet vrijgesteld zijn van de arbeidsinzet krijgen die dag een persoonlijke oproep om zich maandag 4 december in Olst te melden voor werk aan de Ysellinie. Zondag 3 december. Weer een strafzondag, nu voor een aanslag op de spoorbaan in Wierden. Na 1 uur 's middags moet iedereen naar binnen. Donderdag 7 december. De Enterse

onderwijzers weigeren definitief zich voor het karretje van de burgemeester te laten spannen.

Vrijdag 8 december wordt het verboden om nog elektriciteit te gebruiken. (Daarvóór mocht het alleen van 7 tot 9 uur 's avonds). Zondag 10 december is er weer huisarrest na 1 uur. Ondertussen wordt "Sapp", die een soort fouragemeester voor de Duitse soldaten was, steeds brutaler. "Sapp", (zijn werkelijke naam is niet bekend) was een Duitse onderofficier die een slechte naam had in Enter. Overal in en rond Enter werden door hem fietsen, ganzen, konijnen, kalkoenen, kippen, varkens, tabak, boter, spek en worst in beslag genomen. Betalen: ho maar!

Donderdag 14 december snijden de gemeente-elektriciens van huis tot huis de elektrische stroom af. Donderdag 21 december worden de Enterse onderwijzers door de burgemeester op het stadhuis ontboden. Ze gaan niet, maar bellen op om te vragen wat er van zijn dienst is. Regout deelt hun mede dat ze saboteurs zijn en dreigt met gevangenis en de Duitse autoriteiten. De woordvoerder van de onderwijzers groet de burgemeester en legt de

hoorn op. Dinsdag 26 december 1944 wordt een feestdag in Enter. Hals over kop zijn plotseling alle Duitsers uit het dorp verdwenen. Alles wat te vervoeren is hebben ze meegenomen.

Dit plotselinge vertrek van de Duitsers stond in verband met het op 16 december door de Duitsers gelanceerde Ardennen-offensief dat op dat moment helemaal niet naar wens verliep. De balans van drie maanden bezetting wordt opgemaakt. In de gebouwen en woningen waar de Duitsers ingekwartierd zijn geweest, is ontzettend veel vernield en gestolen; alles is onbeschrijflijk vies en vuil.

In de nacht van vrijdag 5 op zaterdag 6 januari cirkelt lange tijd een V-1 boven Enter, gelukkig zonder hier neer te storten. Op 9 januari 1945 krijgt de politie in Enter opdracht het werk te gaan doen dat de onderwijzers geweigerd hebben. Ze moeten een soort volkstelling houden, maar de uitkomsten zijn wel bedoeld voor de Duitse "arbeitseinsatz". Woensdag 10 januari is er weer een razzia in Enter. Zeven jongens worden gepakt.

Vrijdag 12 januari. Eerste transport "IKO"-kinderen uit Utrecht gearriveerd. Met platte boerenwagens worden ze van het station in Rijssen gehaald en bij veel Enterse pleeggezinnen ondergebracht.

Zaterdag 13 januari volgt het tweede transport kinderen. Maandag 15 januari: derde transport uit Den Haag. Maandag 22 januari: Burgemeester Regout "versaagt" niet. Alle mannelijke inwoners, ook de vrijgestelden, moeten zich weer melden. Vrijdag 26 januari. Vanuit het "Haarbos" start de eerste V-1 richting Londen.

Ook in het Schwarzwald is een V-1 startbaan aangelegd en op 30 januari start hier de eerste V-1. Maandag 19 februari wordt bekend dat op 20 februari iedereen zich weer eens moet melden in Wierden. In de nacht daaropvolgend worden drie gijzelaars opgepakt in Enter nl. ter Haar, Morsink en Acda. Velen melden zich de 20ste februari. Morsink wordt 22 februari weer vrijgelaten en ter Haar op 3 maart. Acda blijft nog langer in Zwolle.

Op Zaterdag 10 maart zijn er overal veel troepenverplaatsingen. Ook in Enter. Vaak op gevorderde boerenwagens. De Openbare en de R.K. school worden weer gevorderd voor inkwartiering. Enter gaat de laatste weken van de oorlog in.

Brief van een Duitse soldaat

Eind maart trekken de geallieerden over de Rijn bij Wesel richting Achterhoek en Twente.

De ineenstorting van het Duitse rijk gaat nu snel. De Herman Goering-divisie die o.a. dit gebied moet verdedigen, wordt in allerijl versterkt. Veel jongens uit de Hitlerjugend krijgen snel een basisopleiding en worden dan naar Holland gestuurd. Jongens van nauwelijks 18 jaar vaak.

Zo ook Kurt Scheller en Werner Hösch, "jäger" in de Herman Goering-divisie. Hösch zal op 2 april 1945 bij Jannes Mulder (Stalhaarms-Jans) in het noodlazeret overlijden. Zijn maat Kurt Scheller overleeft de oorlog en schrijft op 25 oktober 1945 aan de familie Hösch in Schweinfurt onder welke omstandigheden ze de laatste oorlogsdagen geleefd hebben en hoe hun zoon is gesneuveld. Deze brief, waarvan wij een copie mochten ontvangen, geeft enerzijds de wanorde weer waarmee het Duitse Iger toen terugtrok en anderzijds ook het fanatisme van deze jonge jongens, geïndoctrineerd in de Hitlerjugend.

De brief (vertaald) laten we hier volgen:

Thauberg, 25-10-45.

Geachte familie Hösch,

Mijn excuses waarom ik U nu pas schrijf hoe Uw zoon bij de zware gevechten in Holland de dood vond. Ik wil U berichten hoe ik het zelf meebeleefde en met eigen ogen zag. Ik maakte reeds kennis met Uw geliefde zoon als luchtmachthelper in Schweinfurt. We waren beiden in verschillende batterijen zodat we elkaar slechts zelden ontmoetten. Des te groter was onze vreugde toen we elkaar terugzagen in Nürnberg. We kwamen beiden in dezelfde compagnie en kregen ook samen onze opleiding. Toch zou onze vriendschap niet lang ongestoord blijven.

Reeds op 6 maart moesten we aantreden voor de reis naar Holland dat ons toendertijd onbekend was. Des te vaster waren we besloten elkaar altijd bij te staan wat er ook komen zou. Met dit vooruitzicht kwamen we op 11 maart in Ruurlo in Holland aan. Slechts weinig dagen konden we in rust doorbrengen toen op 31 maart (Paaszaterdag) de Engelsen hun brug-

Werner Hösch, de Duitse "jager" van de Hermann Goering-divisie. Geboren in Schwein Furt op 1-3-1927, overleden in Enter 2-4-1945. Op de foto in actie bij de "Fliegerhorst" van de Hitlerjugend. (Foto: C.B. Cornelissen, Wierden).

gehoofd bij Arnhem vergrootten en heel plotseling hun tanks voor het kleine stadje Ruurlo stonden. Alles vluchtte wild door elkaar zodat aan actief verzet niet te denken viel.

Onze compagnie trok volgens plan richting Goor terug. Daar zouden wij dan voor de eerste keer echt ingezet worden. Omdat wij de zg. "O.B. zug" waren moesten wij voor het kanaal de vijandelijke tanks opwachten. Zo lagen we verschillende uren in afwachting van de dingen die komen zouden. Het zal zo ongeveer om drie uur 's middags geweest zijn toen de eerste Engelse tanks kwamen aanrijden. Wij lagen in dekkingen direct naast de weg. Uw zoon ongeveer 20 meter van mij verwijderd aan de andere kant van de straat. Kort daarvoor had hij nog gezegd: "Had ik toch maar een paar pantservuisten". Even hierna was hij plotseling verdwenen en keerde kort daarop terug met inderdaad twee van zulke wapens.

De eerste tank kwam in hoog tempo aanrijden, daarachter een tweede terwijl een derde stopte en de straat onder mitrailleurvuur hield.

Intussen had de tweede tank het dekkinggat van Uw zoon bereikt, wilde daar voorbijrijden toen Uw zoon overeind kwam en van een afstand van ongeveer 5 meter zijn pantservuist afschoot. Een geweldige explosie vertelde ons dat hij de tank getroffen had. Daarop zag ik nog hoe hij uit zijn dekkinggat ging en naar achteren rende. Op deze dag heb ik Uw zoon niet teruggezien. 's Avonds waren we nog slechts met acht man van onze groep. Gedurende de nacht trokken we over het kanaal terug en gingen aan de andere kant in stelling. Na kleine schermutselingen konden we de vijand niet tegenhouden en onze acht man waaronder onze commandant trokken zich 's nachts terug en we vonden onderdak in een kleine boerderij. 's Morgens vroeg om vijf uur waren we alweer op de been om te proberen fietsen te bemachtigen. Hierbij werden we beschoten door "Partisanen" en één man van ons zwaar gewond. Ik kreeg samen met een kameraad de opdracht de zwaargewonde naar het noodlazeret in Enter te brengen (dit was bij Stalhaarms-Jans op de deel en in de

schuur).

Daar aangekomen klaagde de dokter dat er gedurende de nacht al zeer veel gewonden aangekomen waren en hij het niet meer aankon. Op mijn verzoek of ik de mannen mocht zien bracht mij een ziekenverzorger naar een nabijgelegen schuur. Hier ontdekte ik drie mannen waaronder Uw geliefde zoon, jammer genoeg al overleden. Ik voelde mij op dat moment als door de bliksem getroffen. Een zachte tevreden glimlach, zoals ik het tot dusver nog maar bij weinig doden gezien heb, lag om zijn lippen.

De ziekenverzorger vertelde dat de kameraden van Uw zoon, die hem naar de verbandplaats brachten, hem verteld hadden dat Uw zoon op zeer korte afstand een tank beschoten had. Door de explosie had hij verschillende splinters in zijn onderlichaam en in de rechterdij gekregen. Hij is kort nadat hij in het noodlazeret was binnengebracht zonder veel pijn te hebben geleden overleden. Ik ging onmiddellijk terug naar onze commandant en heb hem hetzelfde gemeld. Deze stuurde mij nog een keer terug met de opdracht te informeren wanneer hij begraven zou worden omdat wij als zijn kameraden hem de laatste eer wilden bewijzen. Helaas werd mij gezegd dat dit nog wel een aantal dagen zou duren omdat nog van alles geregeld moest worden.

Desondanks moesten we Enter al de volgende dag verlaten. Het is met zekerheid te zeggen dat Uw geliefde zoon samen met nog een onderofficier van onze groep op het kerkhof van Enter begraven werd. Wat met zijn papieren is gebeurd kan ik U jammer genoeg niet zeggen. Zijn opgeruimde karakter en zijn vriendschap maakte hem tot onvergetelijk voorbeeld voor al zijn kameraden. Laat het U tot troost zijn dat hij een vriend was zoals er maar weinig waren. In deze zin wil ik eindigen en U mijn oprechte medeleven betuigen.

Met vriendelijke groet van
de vriend van Uw gevallen
zoon
Kurt Scheller.

Later krijgt de familie via een kennis bericht dat hun zoon inderdaad begin april 1945 door Ds V.d. Staay met twee andere Duitse soldaten op de Algemene Begraafplaats te Enter is begraven.

Enter wordt frontgebied

Omstreeks Pasen 1945 hebben de geallieerden al een groot gebied van West en Oost Twente bevrijd. Het Twentekanaal bij Goor en de zijtak hiervan naar Almelo vormen echter geduchte hindernissen die door de Duitsers zwaar verdedigd worden. Jammer genoeg ligt Enter achter deze hindernis. Hierdoor is Enter samen met Wierden, Rijssen, Goor, Nijverdal en Markelo één der laatste plaatsen die in Twente bevrijd worden.

Nu volgt een week van onzekerheid. Telefoonverbindingen vallen weg. Contact met andere plaatsen is niet meer mogelijk. Het wegelt van de Duitse soldaten in Enter die af- en aanrijden naar het frontgebied langs het kanaal. De bewoners van Ypelo, Enterbroek en Deldenerbroek die in de buurt van het kanaal wonen gaan afschuwelijke dagen tegemoet. Bij Nijmeijer ('n Beumert) in het Enterbroek richten de Duitsers het hoofdkwartier in van de Duitse weerstand langs het kanaal. Dat is ongeveer een week voor de bevrijding.

Al gauw is er in huis voor de familie geen normaal leven meer mogelijk. Slapen in bed kan niet, de Duitsers hebben alles in gebruik. Dommelen op een stoel en af en toe even liggen in het stro op de deel is alles wat ze aan rust krijgen. Buiten komen is levensgevaarlijk. Engelse jagers schieten op alles wat beweegt. Kogels vliegen overal in het rond. Als het vee in de schuur verzorgd moet worden vliegen er kogels dwars door de schuur. De afstand van schuur tot huis afleggen is het spelen van russische roulette. Zelfs in huis wordt rechtlopend gevaarlijk. De koeien worden naar buiten gejaagd. Melken is er niet meer bij. Veel Duitse soldaten zijn vaak dronken. Bij buurman Luttikhedde (Kamphoes) moet een Duitse officier ingrijpen als een soldaat de man des huizes dreigt neer te schieten. Dode en gewonde Duitse soldaten worden binnengebracht. Verminkten helpt men bij het eten. Het is een afschuwelijke toestand.

De laatste nacht voor de bevrijding (dat wist men toen niet) verwacht de bevelvoerende Duitse officier een zware artillerieaanval. Hij voorziet dat de boerderij vernietigd zal worden. De twee oude mensen die nog in huis zijn worden naar elders overgebracht. De Duitse officier geeft aanwijzingen en hulp bij het inrichten van een schuilplaats buiten de boerderij. In een in de grond ingegraven silo waar

Enter, Boerderij Enterbroek

"'n Beumert" in het Enterbroek. Hier was de laatste oorlogsweek het Duitse hoofdkwartier gevestigd van de weerstand langs het Twentekanaal. De boerderij zal grotendeels verwoest worden. (Foto: collectie Altena).

normaal gras werd ingekuuld wordt een schuilkelder ingericht. Over de silo worden houten balken gelegd en daar bovenop een flinke laag zand.

In de late avond van zaterdag 7 april 1945 zit een vreemd gezelschap bij elkaar in de schuilkelder. De familie Nijmeijer, een ondergedoken Jood, enkele ondergedoken spoorwegmensen en de Duitsers. De officier heeft een telefoonverbinding in de schuilkelder. Rond middernacht breekt de gevreesde artillerieaanval los. Steeds dichterbij slaan de granaten in. Het lawaai wordt oorverdovend. Rondom zware inslagen. Alles schudt en trilt. Iedereen bereidt zich voor op het ergste. Een voltreffer en het is gebeurd.

Tegen drie uur 's nachts is alles weer rustig. De telefoon rinkelt en de Duitse officier krijgt bevel het hoofdkwartier te ontruimen. Handen worden geschud en de Duitsers trekken terug. Als de familie Nijmeijer en de onderduikers 's morgens de toestand opnemen schrikt men. Van de boerderij is de helft verdwenen, de schoorsteen ligt beneden in de keuken. Rondom de noodshuilkelder zijn granaatrechters waar paard en wagen in kunnen verdwijnen. Het is een wonder dat men het er

levend afgebracht heeft. In de loop van de zondag trekken nog verscheidene Duitsers langs op de terugtocht naar Rijssen en verder.

Het verzet gedurende de laatste dagen

De laatste weken voor de bevrijding vonden hier steeds meer troepentransporten plaats. De verzetsgroepen kregen opdracht de Duitsers zoveel mogelijk in hun bewegingen te belemmeren. Op alle doorgaande wegen worden "kraaietoten" gestrooid. Vele Duitse wagens komen met lekke banden te staan. Dit wordt verschillende nachten herhaald. Ook op andere wegen in de buurt zoals op de weg Delden - Goor zijn Enterse verzetsmensen actief. Als versperring laat de ondergrondse zware bommen vallen over de weg van Goor naar Enter (bij de school in het Elsenerbroek), over de weg Rijssen - Enter (bij Bakker-Jan) en op de weg Enter - Wierden (bij Exo).

Op eerste Paasdag tegen twaalf uur 's nachts komen op het adres Goorseweg 28 bij de familie Slaghekke (een bekend illegaal adres in Enter) een aantal "Fallschirmjäger". Ze zijn op de terugtocht van Goor naar Enter en willen

Het huis van dokter Veldhuyzen van Zanten met daarachter het politiebureau annex gemeentelokaal. Achter het gemeentelokaal was de cel waaruit Alfred Frank op 3 juni 1944 door de "ondergrondse" werd bevrijd. (Foto: collectie Altena).

inkwartiering voor die nacht. Ze zijn halfdronken. Als ze het huis vluchtig inspecteren vinden ze kraaiepoten en een radio. Hierop gaan ze vreselijk tekeer en schieten lukraak om zich heen. Mevrouw Slaghekke wordt door een kogel in haar dij getroffen en valt gewond neer. De anderen worden gelukkig niet getroffen. Joep Ten Berge, die daar dichtbij ondergedoken zit, is intussen gewaarschuwd en klimt achter in het huis via een ladder naar de zolder. Daar pakt hij snel een aantal verborgen revolvers en armbanden van de BS en daarna springt hij naar beneden. Hij wordt ontdekt door een Duitser die meteen het vuur opent. Joep laat zich dadelijk vallen, wordt gelukkig niet getroffen en verdwijnt kruipend in het donker.

De familie Slaghekke is intussen ok naar buiten gevlucht. Ten Berge probeert in het nachtelijk duister de familie op te zoeken. Inderdaad ontdekt hij na verloop van tijd een aantal leden van de familie Slaghekke die hij adviseert richting Enterveen te verdwijnen. Daarna trommelt hij een aantal verzetsmensen op en gaan ze op zoek naar de andere leden van de familie. Tegen de ochtend bevinden ze zich in

de buurt van de voormalige "spoorloot" bij een zandafgraving. De eerste man van de ploeg die naar beneden in de afgraving springt belandt pardoos voor de voeten van een Duitse soldaat en rolt op de grond. De andere verzetsmensen bedenken zich geen seconde, schoten klinken en de Duitser stort dodelijk getroffen neer. Het is de 44-jarige "jäger" uit de Herman Goeringdivisie Johann Schmidt, geboren in Osterberg.

Op de Algemene Begraafplaats in Enter wordt hij later begraven. Alle geplande acties van de ondergrondse worden voorlopig even afgeblazen. Terecht vreest men voor represailles maar deze blijven gelukkig uit. Wel worden de laatste week voor de bevrijding door de Duitsers vergeldingsmaatregelen genomen voor de versperringen die de ondergrondse had aangebracht op wegen. Bij de school in Eisersbroek wordt een boerderij in brand gestoken. Het huis van "Bakker-Jan" aan de Rijsenseweg wordt ook in brand gestoken. Bij Exo waar ook bomen over de weg waren gelegd worden geen represailles genomen.

Voor de verdere gebeurtenissen in de week

voor en de week na de bevrijding laten we wijlen mevrouw Veldhuyzen van Zanten aan het woord. Zij hield gedurende die spannende dagen een dagboek bij dat we nu laten volgen:

Het dagboek van Mevr. Veldhuyzen van Zanten

Maandag 2 april (2e paasdag)

Vandaag is Oldenzaal gevallen; volgens een telefonische mededeling van een mijnheer uit Nijverdal, die telkens opbelt om te vragen of hier nog nieuws is. "Is Enter dan nog niet bevrijd?" Hij zegt dat Denekamp ook vrij is. En dat de geallieerden op weg zijn naar Hengelo.

"Is het oranje wel bij de hand?" vraagt Frank. "Ik heb zin, om met een karabijn door het dorp te gaan lopen", zegt hij.

De radio vertelt zoëven dat er een bruggehoofd is gemaakt bij Almelo en Goor. Misschien zijn we morgen bedrijfd! Rob neemt de poes op schoot, knijpt hem en juicht: "Over een week ben je bevrijd, poezeman."

Frank stelt voor om de cementen ring voor de kelderruimte te gaan zetten en met zand te vullen. Rob en Daat doen dit.

Dinsdag 3 april

We hebben de kelder drooggestookt met de kachel uit de spreekkamer en 's avonds volgepakt met alle kleren die er nog thuis zijn en verdere waardevolle dingen. Er is veel gerij op straat en de stemming is voelbaar onrustig bij de Duitsers. Wij zijn hoopvol gestemd.

's Avonds belt Rob op en merkt dat alles met de telefoon in de war is; op de K. krijg je Oldenzaal en hoort anderen spreken, kunt zelf meespreken in het gesprek; natuurlijk wordt dit een mooi spelletje, dan praten ze met de Duitsers, dan met een Engelsman, echte nummers zijn niet te draaien, maar dit is veel mooier: heel Twente informeert bij elkaar. "Ja, Oldenzaal is bevrijd"; "ja, tanks zijn Hengelo binnen". 's Avonds om goed 18.00 uur zien wij plotseling een soldaat met het geweer in de aanslag voorbij het huis rennen naar de Julianaweg, en twee hollen langs Brinks naar ons bosje. Ze komen tenslotte achter ons huis. Zien de fiets van Frank in de bijkeuken staan

en eisen die. Alle deuren zijn dicht, ook die van de bijkeuken. Vader zet zijn eigen fiets gauw in de spreekkamer; sluit die af. Zij bonzen steeds harder op de voordeur, eisen de fiets: Vader zegt: "dat is een artsenfiets." "Geeft niets, maak open!" Ik roep Rob om het sleuteltje; hij komt en zegt dat hij meegaat naar de commandant. Die is er niet, een luitenant zegt, dat hij tussen 20.00 en 21.00 uur terug kan komen. Frank haalt zijn doktersplaatje er af.

Later gaat Frank uit naar de Duitse dokter, wordt zeer behoorlijk ontvangen als Herr College en krijgt iemand mee, om hem direkt de fiets te overhandigen. Standje aan de soldaten. 's Avonds in het dorp een kleine herhaling maar Frank weet nu "bescheid". Intussen was het Rob die nageschoten was! Hij gooide de fiets neer en vluchtte in ons bosje, ging onder een spar liggen. De Duitsers riepen: "Wo is der Feind" en liepen twee meter langs hem heen.

Vandaag is Hengelo gevallen. "Ze zijn in het Stokkumerbroek over het kanaal".

Woensdag 4 april

10 Minuten na 12.00 uur 's middags geen stroom meer op het net. Twee soldaten komen om kamers vragen, later komt de Spiess voor hetzelfde doel. Hij bekijkt de zolderkamer en zegt: "So hoch steigt der Hauptmann nicht." Hij vraagt de andere slaapkamers te zien. Ik toon ze: hier mijn zoon, de arts, hier mijn man en ik, daar een zieke (Fieke), hier nog een kinderkamer (het bed stond daar voor Leni; twee bedden zijn namelijk bij Hanna Wolves aan de overkant). Ja, nu dan zoeken we nog eens verder. Of ik nog een groot huis wist; het is voor de Hauptmann. Wegdams huis noem ik, daar is de Dienstpoststelle juist uitgetrokken. Ab.

's Avonds alles rustig: we zitten te verlangen naar geluiden; het gaat zo lang duren en er komen weer Duitsers binnen. In de straten ziet het groen, anders dan toen we de drie maanden bezetting hadden: dit is frontactiviteit: er wordt staande warm gegeten, munitie geladen, af- en aangereiden.

"De voorraden die zijn fantastisch"; Blik-Abje zegt, dat er wel voor zes weken eten voor heel Enter bij hen ligt. Vandaag zijn de Tommies aan het kanaal in Bornebroek verschenen.

Donderdag 5 april

Een rustige nacht, weinig passerende auto's; om 07.00 uur plotseling hevig geknal, dit duurt vijf minuten. (Volgens V.d. Staay, die de Spiess in huis heeft, is het pantserafweergeschut). Rust tot 10.00 uur. Toen een bezoek van V.d. Staay die komt vertellen dat er vandaag een artillerie-aanval op het dorp verwacht wordt. De laatste hand wordt aan het volstoppen van de kelder gelegd. Frank gaat eens even praten met de Duitse dokter. Hij weet niets sensationeels te vertellen. Frank vroeg hem meteen, waar hij, in geval van acute ziekte of gewonden nog naar Almelo kon. Nee, dat zou onder artillerievuur liggen. Maar hij wilde ze dan wel meenemen met zijn eigen transport.

Tot 1 uur is alles rustig: een enkele onderbreking van zware knallen, en een korte herhaling van die van 's morgens. Vader gaat lopend het Zuidereind doen; Frank per fiets Ypelo!

Vandaag nog geen berichten gehoord. Vanavond gaat Frank er op uit. In de verte horen we tankgeschut? Richting Markelo. Duits afweergeschut bestrijkt de Markeloseweg.

De telefoon geeft geen enkel geluid meer, zelfs niet lokaal. Aan de Ypeloweg hebben alle boeren Duitsers in huis. Wessels heeft zijn huis moeten ontruimen!; daar zit een soort staf. Frank passeerde het erf vanmorgen en moest zijn papieren tonen. Hij is tot Lucas geweest. Veel was er niet te zien. Alle boeren auto's om hun huis. Gisteren een gewonde Canadees hier binnengebracht. Het zijn hier Hermann Goering-troepen die van plan zijn zich dood te vechten. Ze vreten kaas en boter en chocolade; sigaretten en drank nog meer. In het dorp heeft ook ieder inkwartiering, dan heeft men gelegenheid om ze te beobachten. Ze geven trommels koekjes weg, boter, gebak.

Ik vergat nog op te tekenen, dat de Dienstpoststelle Paasmaandag uitverkoop heeft gehouden. Tegen boter of spek kon je van alles krijgen. Rob er heen! Komt terug met een accu (_ pond boter, _ pond spek). Hij terug. Toen een fiets. We hebben er gauw een eind aan gemaakt, omdat het ons toch niet erg beviel. De fiets (niet best) heeft hij bij een ander geruild tegen een autoband.

Om vier uur belt een Duitser en vraagt of we ook een *keller* hebben. Zij gaan kijken. Zij zoeken een kelder om er een kampstand in te maken. Wat dat precies is! Het leek ons niet best. Frank weer naar de commandant; of wij met apotheek in huis eventueel hier buiten kunnen vallen, want dat wij het huis zouden moeten ontruimen. Hij zal er over spreken. Intussen komen er weer twee aan huis kijken en overleggen met vader. Ze moeten ook twee kamers hebben. Een staf dan? Vader raadt hem het *huis* van Wegdam aan. Het gaat weer goed. *Hoe lang* nog.

Op de hoek bij Wilden Dieks maken ze een Kampstand. Dieks heeft zijn huis al afgeschreven.

Intussen wachten we, koken nog eens, brengen nog wat naar de kelder; ik haal er alle lege weckflessen uit, dat er straks geen scherven op ons vallen; er is eten en drinken voor een paar dagen; en kaarsen.

In angst zitten we niet. De meeste zorg geeft me *jullie* (de kinderen in Amsterdam) onzekerheid; wat zul je veel aan ons denken. En geen wonder; wat staat ons nog te wachten?

17.00 uur. Zoëven komt Frank thuis van een bezoek aan de rondweg, en naar de opgeblazen startbanen van de V1. Er staan drie kanonnen tegen het Schwarzwald aan. De huizen vlakbij zijn ontruimd. Bargman, Hegeman en anderen. Veel pannen er af. Bij de startbanen is het een enorme ravage en van het *starten* zelf nog wel één en ander te zien. Bij Knottenbelds huis kon hij niet komen. Of dat onbeschadigd is? Niet waarschijnlijk.

Op de terugweg passeerde Frank het huis van Bakker-Jan, dat juist door de Duitsers in brand was gestoken als Vergeldung voor het feit, dat daar bomen over de weg waren gelegd. Er viel niets meer te blussen. De familie was niet thuis.

Vader komt juist met een mooi verhaal thuis. De Spiess bij V.d. Staay heeft verteld dat hij juist uit Wierden komt, daar de situatie moest opnemen en dat er al 20 tanks waren! Als dat waar is, moet Almelo bevrijd zijn. Brinks heeft klokken horen luiden vanuit die richting. Heeft Almelo dan nog klokken? Wel een carillon.

Zullen we het vanavond nog horen? Zullen ze dan vannacht of morgen hier zijn? Onze harten kloppen sneller. Stilte is niet, wat we wensen. Als het rondom begint te knallen, schrikken we eerst maar spoedig zijn het voor ons symbolen van de barensweeën die de "verlossing" vooraf gaan.

20.30 uur. Frank brengt het nieuws mee. 't Is goed, maar ons nog niet goed genoeg. En vooral voor jullie is het niet. Wij zitten hier n.l. onbegrijpelijk rustig en zijn zelfs vol hoop. Ons frontgedeelte, zo geloven we, staat er goed voor. Vanavond zijn hier tekenen dat ze uit Enter wegtrekken. Wij rekenen en hopen op veel gerij. De lichtstreep die 's avonds en 's nachts het Engelse front aangeeft is dichterbij gekomen. Er gaan hardnekkige geruchten dat Wierden bevrijd is; Duitsers zeggen dat zelfs.

Toch is vanavond onze schuur nog gevorderd voor een Duitse wagen. Dit past niet in het vertrekbeeld maar zal zich wel ophelderen. Er wordt aan het raam getikt. Vader gaat naar de voordeur. "Ein halben Stundchen ein Fiets bitte". Het ging niet door. "Artsenfiets, kein Habamme, zwei Damenräder beslagname".

Vandaag is de telefooncentrale hier grondig vernield door de Duitsers. Frank had vanavond een gesprek met de Duitser die de schuur kwam vorderen. 56 Jaar, de vorige oorlog nog meegemaakt, grote haat tegen de Fransen, geloof in de overwinning en in het laatste geheime wapen dat nog een "Massensterben geben" zou.

Vrijdag 6 april

7.30 uur. Vannacht een zeer onrustige nacht geweest. Om half één begon het. Wat? Harde doffe knallen. Bruggen de lucht in? Ook weer het geknal van de kanonnen aan de Rijssensweg. En in de verte geluid dat je voor pantsers wilde houden. Maar die zijn niet zo lang onderweg. Fieke al in de kelder. Wij later naar beneden; half uur gewacht, 't werd weer rustig. Gekleed naar bed. Om 5.30 een herhaling van hetzelfde. Intussen nogal auto's, die naar Rijsen gingen, maar ook enkele in de omgekeerde richting. Dan nog geen uittocht. Nu is er al een lang mitrailleurvuur aan de Ypelose kant (twee auto's zijn vannacht voor onze schuur gezet; vanmorgen waren ze er niet meer). De soldaat die ze gisteren bracht is nog

hier. Hij ging het laatst weg. Is met deze wagen nog in Afrika geweest. "Heb je ook mazzel gehad", zegt Weeln-Hendrik. "Mazzel muss man haben".

Wij ontbijten met een eitje om de kater te bestrijden. Vader komt terug van 'n Ab met het officiële bericht dat Almelo gevallen is; verder over dit front geen bijzonderheden. Maar ze moeten dan toch op weg zijn naar Wierden. Wat zal deze dag brengen? Het bericht komt binnen dat er vannacht vier partisanen gepakt zijn; o.a. een jongen van 't Heuks en één van Pluimers. Dat is niet best.

Men mag nu niet verder dan Saaltink en dan de hoge brug.

Rob heeft juist gehoord, dat er gisteren inderdaad 20 tanks tot bij de fabriek van Ten Bos in Wierden geweest zijn. Drie daarvan zijn stukgeschoten en de andere zeventien zijn toen teruggegaan. Ze zouden nu bij de haven vechten. Je kunt hier de granaten horen suizen. Richting Wierden, weet Timmerman. Het mitrailleurvuur is ook heel duidelijk. Er gaan soldaten met pantservuisten voorbij. Druk is de passage niet; de keukenwagen gaat het dorp in.

Rob hoort juist dat de vier jongens weer vrij zijn; ze waren om 22.30 uur op straat; hebben vannacht nog brood en sigaretten gehad! Kinderen van het Noordeinde kregen chocolade van de Duitsers, gingen er mee naar huis, aten het niet op, ze *kenden* het niet.

11.00 uur. Er beginnen fietsende en lopende Duitsers terug te trekken op de Rijssensweg. Wij gaan tellen. Vader komt thuis en vertelt, dat hij aan de Goorseweg juist het huis van Slaghekke in brand zag steken. Dit is dan het derde huis.

En Rob vertelt, dat het huis van Velten-Jan zwaar gehavend is door granaatvuur, dat bij Lo-Jan twee koeien in de stal getroffen zijn en dat er een stuk uit het huis van Wessels is geschoten.

Het wordt dus warm aan die kant van het dorp. Rob gaat de uitgang van de kelder nog eens versterken met zand.

Het is prachtig weer.

De jonge kerseboom staat roerloos te bloeien. Het mitrailleurvuur komt iets korter bij. Ik stel voor de matrassen in de kelder te brengen en daar vannacht te slapen. De meningen zijn nog verdeeld. De omroeper heeft meegedeeld dat de Duitse Wehrmacht gelast dat het de ingezetene van Wierden verboden is 's morgens voor 9.00 uur en 's avonds na 19.00 uur op de openbare weg te verkeren.

Wij worden front.

Het verwondert ons intussen zeer dat er geen enkele jager in de lucht is. Op de weg van Enter naar Rijssen zagen we doelwitten te over. Eergisteren werd er een auto gemitralleerd voor café Lammertink; nu zijn er 100 en het is goed weer, maar geen jagers.

Tot 18.00 uur weinig verandering in de toestand. Een Duitser parkeert zijn auto (een Engelse Willy) in ons hek; met pech. Frank en Rob maken een praatje.

"Hoever is het front hier nog vandaan, vier kilometer?"

"Twee kilometer."

"Zal er in Enter nog gevochten worden?"

"Allicht wel. In Delden is lang en hard gevochten; veel partisanen, veel vernield. Maar morgenochtend zijn de Tommies hier, wij trekken langzaam terug".

Na deze berichten, die we zelf al hadden aanvoeld en nu aanvulden, maken we de kelder gereed voor de nacht. Alle matrassen, alle dekens, de laatste kostbaarheden en dierbaarheden als portretten en brieven gaan naar beneden. We halen Leni om 21.00 uur uit bed en brengen er haar alvast heen. Fieke die moe is, gaat ook al slapen. Ik kook eieren hard, zet melk weg en laat de broodtrommel naar beneden brengen. Wij zijn goedsmoeds. Bij de kinderen geen spoor van angst. Frank en ook Rob zijn zeer actief en zorgzaam, treffen laatste voorzieningen. Sinds 19.00 uur suizen Engelse granaten over Enter, richting Rijssen.

Vader is om een Nachtschein gaan vragen. De Hauptmann heeft nu geen tijd. "Kom morgen zurück". Morgen? Maar dan zal de verlossing toch een feit zijn, hopen we.

Er komen dikwijls Rode Kruis auto's voorbij. Bij Jannes Mulder is een noodlazaret.

Vader neemt een tas met verband en gasmas-

kers mee in de kelder. Zo zijn we voor alles klaar.

Dan bidden we samen en stelt vader ons aller lot in Gods hand, en dan gaan we slapen.

Zaterdag 7 april

Het is een onwaarschijnlijk rustige nacht geweest. In de voornacht nog veel en zwaar geluid van granaten en mitrailleurs, maar het wordt steeds stiller. Als we om 8.00 uur opstaan (iedereen heeft behoorlijk geslapen) is het volkomen stil. Raadselachtig! Het is een stralende dag. Een blauwe onbewolkte hemel. Geen jager in de lucht. We ontbijten. Om 9.00 uur gaat ieder met een opdracht weg: melk halen, brood halen - want er zal veel vraag zijn; zo was het elke dag. De thuisblijvenden geven het huis een beurt, dat er zonder stofzuiger slordig uit gaat zien. Er is nog geen afwaswater.

Ik ga met Fieke harken voor het huis. We vinden er kleine granaatsplinters. Er zijn er achter het dorp meer gevallen. Groot is de uitwerking niet. Toch haalt Rob nog wat kruiwagens met zand, brengt het in de wachtkamer.

Rob komt met berichten binnen. Over het nabije front het volgende: De Tommies zitten bij Wierden, Delden is bevrijd, ze zijn enkele kilometers van Deventer. Maar hoe is de situatie bij Enter? In Ypelo, Bornerbroek en aan de Deldensche kant. Daar weet niemand het rechte van. En dat zouden we juist zo graag willen weten.

Intussen blijft het stil. Een enkele onderbreking van licht mitrailleurvuur. Telefoonleidingen worden verlegd. Er zijn nu twee "Kampfstelle" in het dorp. Eén bij Wassink en één bij Dieken-Gert. Ze willen dus ook het dorp nog verdedigen. De radioberichten van vanmiddag zwijgen over dit frontgedeelte. Stagnatie? Nevenfront? Coevorden al bevrijd. Enschede achttien ton levensmiddelen, hier betrekkelijke stilte. Om 15.00 uur kanonvuur, dat, volgens ons, bij Wierden moet zijn. Dit klopt met de berichten. Straks vier jagers boven dat gebied. Gijmink houdt morgen zijn bevrijdingspreek.

Zoëven komt er een patiënt uit de Bullenaarshoek: zijn schoonzoon heeft een granaatsplinter in de arm gekregen; het gewricht ligt

open (vader liet hem aan huis komen, ook hierom dat hij zich liever niet in die buurt waagt).

Eimert was vanmorgen hier, passeerde de controle. Hij zegt dat het een vreselijke toestand is. Van Enterbroek naar het kanaal toe. Veel boerderijen in brand geschoten, massa's boerengezinnen op de vlucht, Hiddink heeft zeventig mensen, Lo-Jan vijfendertig, geen paard meer veilig; toch duiken er nog verscheidene. Wat jammer dat het zo lang duurt. Wisten we maar waarom. Want er zal stellig een reden zijn. Zijn de Engelsen langs het kanaal naar de weg Almelo/Wierden getrokken en zo op Wierden aan? Zullen we het spoedig weten? Wanneer zal het onze beurt zijn?

Bij enkelen zakt de stemming, sommigen worden negatief; er groeit defaitisme. Vader wordt nerveus. Hoe moet het als hij voor patiënten naar die gevaarlijke hoek moet?

Geluiden richting Deventer. Weer nieuwe veronderstellingen. Gaan de Engelsen naar Zutphen, Deventer, Zwolle en snijden ze deze hele hoek af? Dan moeten we nog geduld hebben.

De Goering-troepen zijn hier weggetrokken en vervangen door troepen van minder allooi. Vanmorgen kreeg vader bij bakker Otten een busje gecondenseerde melk, gejat van de Duitser voorraad, met Italiaans opschrift en van een melkfabriek uit New York! Om 18.00 uur komt Perik uit Bornerbroek haastig aanfietsen. Acht gewonden liggen bij ..., mensen die getroffen zijn toen er een granaat op een boerderij terechtkwam, waar ze met zesendertig mensen zaten. Frank en vader pakken verbandmateriaal, rode kruisband en gaan per fiets; "de wacht liet je direkt door" als dus Perik. Om kwart over zeven komen ze terug. Een kindje van twee jaar overleden in de armen van de vader (een klasgenoot van Frank, die met een dochter van Sietsema getrouwd is) door een granaatscherf gedood; vader een flinke handverwonding. In Ypelo was het overigens nog rustig; het dak van Wessels op twee plaatsen beschadigd.

Verder weinig tekening in de geluiden rondom. Zwaar geschut, maar waar? Tussen Wierden en Rijssen? Bij Deventer? We vragen: hoe

gaan we slapen? De meesten prefereren de kelder. Rob neemt de schuilkast. Frank en Daat gaan op de logeerkamer, veiligste kamer? Om 2.00 uur komt Rob naar beneden, vindt het niet al te veilig meer.

Om 3.00 uur Frank en Daat; er vallen granaaten. Dat duurt nog enige tijd, ze vallen vrij dichtbij, naar het geluid te oordelen.

't Is moeilijk gissen, zo in het donker.

Zondag 8 april

Om 8.00 uur komt er beweging van voetstappen voor het huis; wij zijn meteen allemaal wakker. Frank gaat kijken; ze hebben de schuurdeur geforceerd en zijn al weer weg. Een vrachtauto met pech voor het hek.

Er is betrekkelijk geslapen. 't Is vrij rustig, betrokken lucht. Ik hoor mitrailleurvuur. "Gelukkig". Een kalm ontbijt en veel veronderstellingen. Maar wat komt er nu? Een Duitse passage richting Rijssen. Of vergissen we ons weer, zoals gisteren? Maar daar volgt een afgeladen bus, en fietsen met een trekkarretje(!) vol pantservuisten, en soldaten zonder hoofdeksel, en met een wandelstok, sjokkende met een rugzak aan het stuur, met de rommel achterop. Gisteren werd er nog munitie aangevoerd, deels in twee *kinderwagens* (door vader *zelf* gezien in het dorp). Kan dat dan kloppen? Waarom niet! Zolang het bevel van terugtrekken nog niet gegeven is, gaat alles dom automatisch door.

Daar komt een patiënt van de Goorseweg om vader. We informeren of hij ook wat gezien heeft. Ja, de Duitsers trekken daar binnendoor naar Rijssen terug. En het voorbijtrekken houdt aan, de meesten te voet. Zonder enige fut. Twee hebben er een jong paard; ze proberen bij het hek boven op het paard te komen, maar de knol weigert! Weer zeven soldaten, één heeft een sjaal om zijn hoofd. Geen geschut te horen. Hendrik Velten komt even informeren of er met zijn familie niets is; de geruchten over de gewonden in Ypelo zijn niet goed doorgekomen. Hij vertelt dat de hoge brug er af is en er een mitrailleurnest bij de lage brug is gemaakt, dat er mensen uit Wierden hierheen komen vluchten en dat er tanks bij de fabriek van Van der Elst staan. Of het waar is? Frank is met Fieke naar Kùps gegaan, berichten horen.

Er loopt nog een telefoondraad door het dorp ... De zon breekt door. Het nieuws is niet slecht volgens het verslag. Over dit frontgedeelte echter niets. Het Twentekanaal blijkt dan een flink oponthoud te betekenen. Ze hebben het serieus geprobeerd. Zes kilometer van Deventer - om kwart voor twaalf zal Frank zelf gaan luisteren.

“Nu Daat, vertel maar”, zegt Frank. “Parachutisten zijn geland ten N.O. van het IJsselmeer. Verder op alle fronten goed nieuws. Over Twente niets”. Is er alarm gemaakt voor andere zwakke punten. Duitsers in het Zuider-eind zeiden, dat ze naar Zwolle moesten. Het gaat er hoopvol uitzien, want in elk geval is er actie in het Oosten van het land. Dedemsvaart zelfs al gevallen, Den Ham, Hardenberg. “We slapen vannacht niet in de kelder,” dat is de algemene opinie. Maar dan maken we de bedden boven op? Het is niet helemaal zonder aarzeling, dat we de dekens en de matrassen buiten halen. Fieke zegt, als ze klaar zijn, dat ze het nog niet zo zeker vindt, dat we ze niet meer nodig hebben. Anderen zijn het daar niet mee eens. Zullen de optimisten winnen vandaag ... Jagers! Plotseling een felle aanval in de buurt van Wierden. Bommen, mitrailleurvuur, drie, vier aanvallen achter elkaar; ook richting Holten en Deventer spookt het flink. Wat vinden we het mooi. De jongens hollen naar de zolder, en ik merk bij mezelf, dat ik intussen meer luister dan ooit, meevlieg, meedenk. Want deze actie betekent voor ons het einde van de oorlog. En alles hunkert hier naar de Tommies. Het is een vreemde zondag. Geen kerk, weinig wandelaars; 't is of alles in afwachting is. In de tuin is het heerlijk; we zitten in het gras bij de blauwe spar.

In Wierden wordt geschoten en in Ypelo is het niet stil. Achter Rijssen is zwaar gedreun. En in Amsterdam zitten er vier in spanning en wachten af, hoelang het zal duren, voor ze weer thuis zullen kunnen zijn.

Hebben ze alle vier nog een fiets? Wij zijn er goed afgekomen. Vanmorgen nog hebben ze de schuurdeur geforceerd. Stellig op zoek naar fietsen. Bij Brinks, die bij Wolves sliep, hebben ze een ruit ingeslagen, en het hele huis doorzocht; toen het schuurtje openge maakt. Geen fiets. Brinks en Wolves zijn hem al vier dagen kwijt: gestolen uit het schuurtje van Wolves terwijl zij 's nachts in de schuilkel-

der waren. (Iedere nacht slapen ze daar met negenendertig mensen). Bij Timmerman ruilden ze gisteren een lekke herenfiets tegen de fiets van mevrouw. Het was nog een goede ruil ook.

En toen voltrok zich het wonder: om 18.45 uur (we zaten nog aan tafel) komt Dieks-Willem plotseling aan de deur. Of Rob komt, “de Tommies zijn er”, op de Bornerbroekseweg bij Wassink. Toen liep alles uit. Toen gingen alle deuren open. Toen was binnen vijf minuten de weg naar de hoge brug één mensenmassa. En van alle kanten kwamen de mensen toestromen, rechts en links van de wegen en de weilanden vol haastende mensen, en op de puinhoop van de hoge brug stond een wuivende drom en aan de overkant twee gepantserde auto's met 4 Canadezen. Eén ervan wordt op de schouder genomen, omhelsd en toegejuicht. Handen drukt hij, zijn laatste sigaretten deelt hij uit en ze nemen de opgeblazen brug op.

Dan wordt er op een kaart gekeken en besluiten ze naar de Keursbrug te rijden en die op te nemen, en zo gebeurt het, dat Daat, het oorspronkelijk bericht volgend, hun recht in de armen loopt. Want daar hoort hij gejuich, stofwolken en ziet Rob met een andere jongen bij de Canadezen op de auto aanrijden. Rob deelt de laatste sigaret in tweeën en gooit hem naar Daat toe. Zij wijzen de Canadees, die een prima kaart bij zich heeft, het punt waar hij nu is. Dan nemen de Canadezen afscheid: “vannacht herstellen we de brug en morgen komen we terug.” En met een gulle brede lach en bruine, blozende tronie draait hij om. Wat een verschil, deze soldaat met wat we vandaag zagen langstrekken aan Duitse legerresten!

Intussen is ook de Bornerbroekseweg leeggestroomd naar het dorp. De stemming is er in. Iedereen groet iedereen. Daar komen vier jagers. Een enkele kijkt schichtig naar boven, maar de massa begint met zakdoeken te zwaaien, kent geen angst meer en juicht de lucht in. Ze draaien en duiken boven Wierden. Daar is het nog lang niet klaar. We zien de rookpijlen opschieten, die tot gordijnen worden, zwaar gebombadeer, en veel jager-actie. Maar het wordt al donker en spoedig valt de avond.

Daar horen we de bel op straat. Er wordt rond-

Maandag 9 april 1945. Enter in bevrijdingsroes. Bij café Koenderink is de Duitse vlag vervangen door de Nederlandse driekleur. (Foto: C.B. Cornelissen, Wierden).

geroepen dat de burgers morgen niet voor 08.00 uur op straat moeten komen. Voorzichtigheidsmaatregel van de Binnenlandse Strijdkrachten? Rob is nog niet thuis. We tracteren op vruchten en gaan naar bed, nadat het voorstel om om beurten te waken toch maar afgestemd is. Het zal niet nodig zijn: de moffen zijn weg, en de Tommies kunnen niet voor morgen komen. Als we boven zijn, begint nieuw kanonvuur te bulderen. Ontzaglijk geluid. Vader kijkt op het balkon en stelt vast dat het Engels vuur is. Vermoedelijk richting Delden-Nijverdal. Het is angstwekkend, toch gaan we rustig slapen: het is niet meer voor ons bedoeld.

Maandag 9 april

Om 08.00 uur begint het dorp te leven. Vader is al naar Jantje geweest om hem te bestellen, de oranje banen aan te brengen; met Madzy steekt hij de vlag uit. Ieder zoekt oranje of rood-wit-blauw op. Er verschijnen meer vlaggen. We horen iets dat op juichen lijkt; 't is echter hoongelach: ... De NSB'ers worden opgebracht en naar het station gebracht. We gaan in het dorp kijken. Rob komt aanrijden met een portret van Hitler, uit de R.K.-school gehaald: kogelgaten en een gebroken glas.

Na de lunch (Rob is er niet, die eet op het Hoofdkwartier!) gaan we allemaal weer uit-zwerven; dan hoor ik gejuich, hol naar de brandpomp en zie, ja niet voor het eerst, heel goed bij de Geallieerde gepantserde auto's, één, twee, tien juichende mensen, groetende de Polen in dezelfde uniformen als de Canadezen (met Poolse emblemen op hun arm). Ze reiken handen, terwijl ze in snel tempo door de haag van mensen rijden, en ook ik raak er één. Jongens springen achter bij de auto's op. Richting Wierden? Maar daar is geen brug. Een keer naar huis. Na enige tijd komt Frank terug. Hij heeft ze gezien en gesproken op de Witmoesdijk. Dus daar waren ze terecht gekomen, en zelfs tegemoet gereden door een paar tanks, die uit Rijssen kwamen. Deze konden echter de lichte brug op de Witmoesdijk niet passeren en waren gekeerd. De Polen wachtten dus nadere orders af. Frank komt dit vertellen en raadt ons aan nog eens te gaan kijken: misschien zijn ze er nog. Daat holt lopende, Fieke en ik samen op een herenfiets, ik neem 12 gekookte eieren mee. En ja, onder aan de esch zie ik ze al staan.

We beginnen in het Engelsch. Maar dat verstaan ze niet. Wel een beetje Duits en zelfs wat Hollands. Ze hebben in Breda gevochten.

Vrouw Jansen komt aanlopen met karnemelk en bekers. Ik moet helpen schenken. En de eieren zijn *heel* welkom. Cooked? vragen ze, en beginnen meteen te pellen, likken de schalen nog wat af. Intussen trachten we een gesprek te voeren. Fieke vraagt welk vak ze hebben. "Kan niet verstaan". Dan zeg ik: "chauffeurs, ingenieurs, dokter?" Nu begrijpen ze het.

"Telegrafist" zegt er één, "ik niks" bedoeld de ander. "Ik doktersvrouw", en meteen reageert de derde met "ik krank, zes maanden conserven". Dan nog eens bij een volgende wagen. Overall dezelfde indruk: sportief, gemoedelijk, vriendelijk, vrolijk en vol zelfvertrouwen. Een ordonans, die langs rijdt per motorfiets vragen zij aan ons, ook melk te geven, in een andere wagen laten ze de chauffeur voorgaan. Een rang hoger? Dit alles zonder de Duitse onderdanigheid. Fieke laat er één op haar fiets; "ga maar mee in de auto", bedoeld hij. Daar komt een vertreksein, en soepel rijdt de colonne weg. Wij zijn uiterst voldaan. Direct contact, een blijvende indruk en vier sigaretten, ik één, Fieke drie, daar nog één voor Frau Mutter. Toen ik zei dat ik drie jongens had, vroeg hij nog: "ook dochters?" "Ja, 20 jaar; in Amsterdam". "O, Amsterdam, honger", reageerden ze direkt.

Om 18.30 uur zal er een dienst zijn in de RK-kerk, met een Te Deum en Magnificat. Wij hebben behoefte aan een kerk en besluiten er heen te gaan. Het werd een teleurstelling. Alleen werd er een solo gezongen door een Rotterdammer, uit Duitsland gevlucht en bij Roetgerink aangekomen. Dat was heel mooi.

Na de kerk gingen we berichten horen bij Pluimers. De radio stond in de vensterbank. Mensen binnen en buiten. Goed nieuws. Contact tussen Canadezen en luchttroepen. Fronten bij Deventer, Zwolle, Meppel, Groningen? Holten wordt genoemd. Nog steeds hoop ik de naam te horen van Wierden en Enter. Voor de kinderen, die nog in spanning wachten.

Het is nauwelijks 20.30 uur, of we horen auto's, de aandacht verplaatst zich van de radio naar de straat. Alles stroomt uit. En niet voor niets. Een onafzienlijke rij auto's en motoren volgt, allen Polen, vrolijk en vriendelijk, aan het wederzijds zwaaien komt geen eind. Handen worden gereikt; ze gaan via de Wit-

moesdijk naar Rijssen. Het is bij 9 uur. We moeten dan naar binnen. Gehoorzaamheid aan het nieuwe bestuur. Wat was het een dag. En 's nachts zoemen ook wagens voorbij. Zoemen! Wat een verschil met de hokkende, puffende Duitse wagens van de vorige week. Maar hoe is verkeer naar Rijssen mogelijk? De brug is toch stuk. Hoe kan het, dat die 's nachts in drie uur gemaakt is en gereed voor het vervoer van tanks?

Dinsdag 10 april

En ja, daar komen om 08.00 uur, de eersten als ontzaglijke dingen, de grond davert, we kijken onze ogen uit. Hoeveel zijn het er al? Tien? Al twintig en het houdt niet op. En we juichen en ze zwaaien en zij wuiven terug en lachen en maken V-tekens en drukken hun duim neer. Dan volgen vrachtauto's met soldaten, Rode Kruis-wagens, motoren. De uitrustingen zijn tip-top. Op elke wagen een antenne, één op de drie een koptelefoon. Er stopt een tank voor ons hek; hij houdt een lang gesprek door zijn spreekbuis. De zon schijnt. "Moy weer", zegt een voorbijrijdende vanuit de cabine. En we realiseren ons, door die uitlating, dat het ook gewone mensen zijn, blij met mooi weer en dat zij nog niet bevrijd zijn maar naar het front gaan, naar Deventer waar "hard gevochten wordt".

Dan volgt er een stil uur. Maar om 11.00 uur begint het geluid van tanks opnieuw te naderen. En nu wordt het een schouwspel, waarvoor geen woorden meer zijn. Een zee van geluid komt aanzwellen en er volgt een eindeloos tankleger, en alles klopt en alles rijdt, rustig maar strak en zeker, soepel.

Als de colonne iets remt, en daar reikt er één een zuurtje aan Madzy en één aan Fieke. Een ander trekt Madzy bij haar hand bijna in de kabine: "(Ga mee) hij houdt zo stijf vast, dat het pijn doet. En lachend rijden ze verder. En weer groeten ze en wij maken V's en zij reageren en worden niet moe te knikken naar een kind, naar een vrouw, naar een meisje. Nee, hier zijn geen woorden voor. Dit kan men niet beschrijven, dit moet je zien. Zien om overtuigd te worden: dit is een leger, dat overwinnen moet. En als we denken: nu is het voorlopig uit, nu zal er wel een pauze komen, dan hoor je opnieuw geroep en gejuich van het dorp, en dan komen er opnieuw tanks, en wagens, en motoren (het valt ons op hoe gek stijf,

Major E. N. Jones,
Commanding 215 Company Pioneer Corps,
British Liberation Army.
30th. July 1945.

De Heer Doctor Velduyzen van Zanten,
Enter.

Sir,

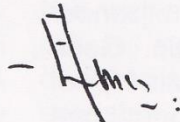
May I please ask you to cause to be brought to attention of all Enter people, our sincere thanks for the mutual aid given to the Netherlands Red Cross, by virtue of the generous support afforded to our Concert Party on the evenings of the 27th. and 28th. inst.?

On behalf of Enter, with pride and pleasure, I have this day handed to the Red Cross Organisation there no less a sum of money than 428 guilders !

My only hope is that the mutual respect and understanding existant between ' our old friends at Enter ', and, I say with all humility, 'your old friends of 215', will stand all in good stead in the difficult tasks of peace which lay ahead.

We shall never forget that little village with the big heart called Enter.

Sincerely,

Major.

Een bedankbrief van de Engelse commanderende officier in Enter voor de "generous" giften van de Enterse bevolking voor het Rode Kruis. Major Jones spreekt van "het kleine dorpje met het grote hart." (Document: Verzameling E. Stapersma).

rechtop deze motorrijders op hun machine zitten, net alsof ze op de punt van hun zadel zitten) en wij zijn langzamerhand sprakeloos over deze massa's materiaal.

's Middags zijn Daat, Madzy en Fieke eens naar Rijssen gaan kijken. Ze komen verrukt terug. Ze hebben kennis gemaakt met een paar Canadezen die in de eerste lege scholen

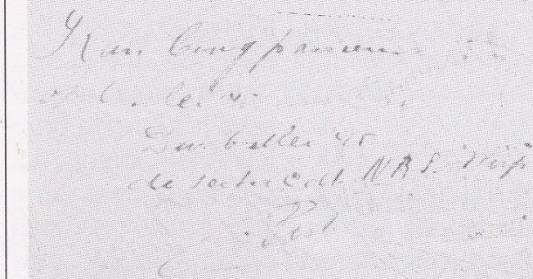
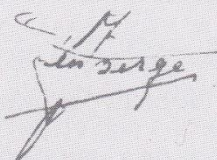
Enter, 6 Mei 1945.

R i j b e v e l .

Ondergetekende, J.J.ten Berge, Comm. N.B.S.-S.G. draagt hierbij op aan het lid der N.B.S.-N.S.G. Berend Jan Velten P.B. W45- 010011, Legitimatie nummer 5300, ten dienste der N.B.S. naar Apeldoorn ter rijden per motorrijwiel.

De Comm. N.B.S.-S.G.

J.J.ten Berge.

Direct na de oorlog kon niemand zich vrij verplaatsen. Alleen ten dienste van de N.B.S. werden er "rijbevelen" verstrekt, getekend door de plaatselijke commandant van de N.B.S. (Document: familie Velten, Enter).

(ontruimd door de Duitsers) hun intrek nemen. Ze zullen waarschijnlijk een week blijven of langer. Ze blijken te behoren tot de Controlepost van amunitie. Er staat in de Schwarzwaldlaan een enorme colonne wagens. Deze worden ontladen, o.a. langs de weg. De kinderen maakten een praatje en het gebrekkige Engels was geen bezwaar voor de vriendschap. 's Avonds zouden ze terugkomen, met likeur! Of moeder meeging. Natuurlijk! Een stevige borrel gemaakt voor Paul en Appy. Twee beschaafde, frisse jongens, 20 jaar uit Canada; de toon onderling was bijzonder sportief, ook die t.o.v. de Captain. Geen hakkengekletter, geen groet, zelfs als hij het poortje binnenkomt. Ze delen hun borrel met twee nieuw aangekomenen uit een colonne-wagen die ze onderweg waren kwijtgeraakt. "Morgen komen we terug," zegt Madzy. En Daat is bijna tevreden over zijn Engels. Natuurlijk krijgen we sigaretten.

Op de weg naar Rijssen hadden we een praatje gemaakt met een stoppende auto. De eerste Engelschen die ik ontmoette. Buitengewoon prettige lui, een man van 40; allen gent-

lemen. Zes jaar in de oorlog! We krijgen chocolade, drie tabletten, vertelden hen van het gedrag van de Duitsers.

Woensdag 11 april

De nacht, de rustige nacht, heeft ons uit de slaap gehaald en in de slaap gewiegd met haar autogeluiden die onophoudelijk doorgaan. Het is muziek voor ons. Het betekent niet: gevaar, het betekent: veiligheid. Rob is al vroeg present geweest; om 06.00 uur aantreden. Het werk van de Binnenlandse Strijdkrachten breidt zich uit. Hij moet vandaag per motor de V1-tekeningen wegbrengen naar Almelo, verder naar Hengelo, Enschede. Daar vindt hij ds. Overduin achterover in zijn stoel heerlijke Engelse sigaretten rokende bij J. Holt, waar op de dag der bevrijding een dochter geboren was! Ds. Van de Marel was voor die tijd, omdat het hem wat benauwd werd, naar Friesland gegaan. Die is dus nog in Duitse handen. Pech!

"Misschien", zegt Rob, "moet ik wel naar België en Frankrijk om adressen te halen." Wat een perspectieven. Het onderzoek van de Enterse NSB'ers gaat intussen door, geleid

Een groepsfoto van Engelse militairen in de tuin bij dokter Veldhuyzen van Zanten direct na de oorlog. In het midden de commandant "Major" E.N. Jones. (Foto: Verzameling E. Stapersma).

door o.a. Timmerman, Haagsma e.a.. We zien ze zo nu en dan buiten staan: Intussen zijn we aan het werk gegaan, het huis weer in zijn oude staat te brengen. Marietje, die ziek is, (open been) maar naar Rijssen en Goor liep (!) wordt vervangen door de oude juffr. Crama, die een goede hulp is. Verder helpen Lamet en Eilert het zand wegruilen, de gang dweilen.

Grote kanonnen daveren voorbij, vrachtwagens vol legermotoren. Wat een gezicht. Daar gaat een complete brug in onderdelen; verder geweldige rollen vlechtwerk. Waar zouden die voor dienen? Om 11.00 uur gaan vader en ik op de motor naar Wierden om eens te horen hoe dokter Beens en Van Ommeren er af gekomen zijn.

Bij Beens worden we niet veel wijzer. Beens is niet thuis, mevrouw druk met babies van gebombardeerde vrienden. Zeven dagen en nachten heeft Wierden in de kelders gezeten. Bij Van Ommeren is het huis erg beschadigd. Maandags hadden ze Duitsers in huis, dinsdagnacht Polen. Merkwaardig vijandig staan deze tegenover Rusland. "Al deze wapens zijn uiteindelijk tegen Rusland," volgens hen. Wij hebben geen toekomst, of we moeten met Duitsland tegen Rusland vechten.

Er is in Wierden niet zo erg veel beschadigd. Het valt ons mee. Het gemeentehuis het ergst, veertig moffen zouden daar de Engelsen opgehouden hebben in hun stellingen tussen Nijverdalseweg en spoorlijn. Volgens Van Ommeren moest men de Engelsen gaan ver-

tellen toen eindelijk de Duitsers weg waren! Of het waar is? Een held heeft de linie doorbroken en heeft zo de nodige inlichtingen gegeven aan de Engelsen om te zeggen, waar het Duitse zware geschut stond. Hij zelf is het slachtoffer geworden van deze daad. Er zouden veertien Engelsen gevallen zijn in Wierden.

In Almelo is in de buurt van alle bruggen veel schade. Voor de rest valt het erg mee: er is ook niet gevochten. In de Schoolstraat is een enorm wagenpark: allemaal auto's en tankonderdelen. Machtig! We rijden terug over Bornerbroek, lopen nogal eens vast tegen opgeblazen bruggen. Op de Maardijk was de brug hersteld maar een Engelse auto was er door gezakt. Omrijden dan naar de Bornerbroekseweg, dan bij Sytsema over de pont. Hier achter het kanaal is veel stuk, 75% van de boerderijen verbrand. Juist Bolten gespaard. Thuis gekomen vinden we dezelfde onophoudelijke aanvoer van auto's en tanks en wagens. Rob eet bij Koenderink, waar de BS steeds een gedekte tafel vinden. Er wordt gekookt door Marie van de "Krol". Goed vet en lekker eten.

En de chieft cook komt snel aanlopen en brengt mij een stukje vette zeep van 10x10x20 cm. Nu kan Dina van "Eèvers-Luiks" voort met haar grote was voor vandaag. Hendriksen knapt de tuin op, het was hard nodig.

Dinsdag 17 april

De "petrol" enz. aan de Bornerbroekseweg is allemaal weg en de wei leeg. Als we 's middags buiten in de zon voor het huis zitten, komen er Canadezen voorbij, die op een geleende damesfiets wat trachten te leren. Rob had vannacht wachtdienst van 03.00 - 06.00 uur. Hij stond post op de brandput en wijst daar aan auto's de weg (overdag worden persoonsbewijzen van vreemdelingen gecontroleerd). 's Morgens om 04.00 uur, toen Scholten, de bakker, naar de Coöperatie moest om te gaan bakken, vroeg hij Rob of hij ook het gevoel had dat er nog andere wachten stonden.

In de nacht kwamen de Canadezen langs en collegiaal vroeg de Canadees Rob "how long do you have duty?" Maar om 04.00 uur schrokken we plotseling wakker door een gewerschot en rinkelend glas. 's Morgens bleek

Na de bevrijding werden bij het school- en volksfeest in Enter erebogen opgericht. Hier de ereboog in het "Noordeinde" die is opgedragen aan Jan Hoof die de Waalbrug bij Nijmegen redde. (Foto: familie Mennegat, Enter).

Rob een geweer overgenomen te hebben van de vorige post, die het niet op veilig gezet had. Het geweer ging toen af. De kogel ging door een serre-ruitje. Oei, een grote nalatigheid.

De NBS'ers kregen vandaag een invulbijet om zich eventueel op te geven voor de militaire dienst. Rob is echter vandaag naar Almelo om zijn schoolwerk weer te hervatten, indien dat mogelijk is.

Donderdag 19 april

Vanmorgen hoorden we twee doffe maar heel zware knallen. Uit Apeldoorn kan dat niet komen, want dat was bevrijd. V2's, dacht vader. In Almelo had men gisteren al voor de Afsluitdijk gevreesd, en vanavond vertelt de radio helaas dat het waar is: hij is opgeblazen. Arm land...

Gerritje Schuitemaker vroeg mij een briefje in het Engels te schrijven, dat ze de was wilde

doen voor de Canadezen. Ik kreeg van haar al vast een stukje zeep vooruit. Ze had veel succes.

Na de bevrijding

In het dagboek van mevrouw Veldhuyzen van Zanten hebben we reeds gelezen over de feestroes die er heerste direct na de bevrijding. Al gauw zijn er echter ook andere zaken te regelen. Er komen klachten over een al te vrijpostig optreden van sommige BS'ers. Men mort erover dat sommige NSB'ers wel heel snel zijn vrijgekomen. Waarom zijn bepaalde mensen die veel erger dan NSB'ers waren niet opgepakt? Er komt een klachtenbureau. Morsink (Bakker-Frits) wordt als neutraal adviseur aangewezen. Er komen drie gekozen leden als jury. De ordedienst is het burgerlijk gezag in Enter op dat moment en F. Morsink is daar hoofd van.

Enter, 7 Mei 1945.

Aan de Ouders,

Verschillende personen hebben zich met recht geërgerd over het gedrag van vele kinderen tegenover de Engelse Militairen. Wij allen, kinderen en volwassenen, zijn verplicht vriendelijk en behulpzaam jegens hen te zijn, die met inzet van hun leven na jarenlange strijd ook onze vrijheid hebben helpen bevechten. Maar dat kinderen de hele dag bedelen om bonbons en chocolade, soms op zeer brutale wijze, dat ouderen vragen om sigaretten, en dat anderen komen met eieren (sommigen met een tas vol!) om te ruilen, ~~ndan~~, dat zijn dingen, waarvoor wij ons hebben te schamen. Dat wekt bij onze Britse Vrienden geen goede indruk. Laten wij er allen aan medewerken, dat, wanneer zij straks weer vertrekken, een goede herinnering aan Enter mogen medenemen. Wij zijn mensen van eer en geen schooiers. Verbiedt dus Uw kinderen dat onbehoorlijk optreden.

Er zijn plannen in voorbereiding ter bevordering van een goed contact met onze tijdelijke plaatsgenoten.

Zo spoedig mogelijk hoort U daar meer van.

Wij wekken allen, Jong en Oud, nu reeds op om straks, elk naar vermogen, hieraan mede te werken.

Houdt Uw eigen eer en de eer van Enter hoog!

Enter, 7 Mei 1945.

De Hoofden van Scholen.

Het gedrag van de Enterse schooljeugd ten opzichte van de Engelse militairen was de hoofden van Scholen een doorn in het oog. Op 7-5-1945 riepen ze de ouders op de kinderen hierover te onderhouden. (Document: Verzameling E. Stapersma).

Een tragisch ongeluk werpt op donderdag 12 april een schaduw over de bevrijding. Twee jongens verongelukken tijdens het spelen met een handgranaat. Het zijn Bennie Lammertink en een jongen uit Rotterdam. Hier zou het niet bij blijven. Een jongen van Altena en van Brunnenkreef raken later ook ernstig gewond door een ontploffende handgranaat.

Op Zaterdag 14 april worden er Canadezen in Enter gelegerd. De drie scholen zijn bezet en overal staan tenten. Veel Enternaren maken kennis met etenswaren die ze nog nooit gezien hebben. Aan de Bornerbroekseweg achter de Openbare Lagere School tot aan de brug over de Entergraven komt een "Petrolpoint", een enorme hoeveelheid benzine wordt er opgeslagen in het weiland. Er verschijnen overal borden in het dorp voor het militaire verkeer.

Bij Prakken voor het huis staat een bord "to out Marshalling Lane". Dat is dus de route naar het front. Zondag 22 april loopt half Enter uit. In de

bocht op de Brandput en bij Dreyerink hebben voorbij rijdende tanks enorme steen- en zandmassa's uit de bochten gereden en diepe kuilen gemaakt. De tanks verdwijnen erin tot de geschutskoepels. Het trekt veel bekijks. Grote hoeveelheden munitie liggen overal.

Op zaterdag 28 april wordt door de NBS een V-1 opgeblazen die in het Zuidereind was neergekomen. Hierbij sneuvelen vele ruiten. Ze hadden niet gewaarschuwd de ramen open te zetten. Het werd de NBS niet in dank afgenomen. Op maandag 30 april vertrekken veel leden van de NBS naar de Noord-Oostpolder om de dijk te beschermen. Men verwacht daar terugtrekkende Duitsers uit Holland. De bewakingsdiensten die de NBS nog in Enter uitvoerde worden door de Ordedienst overgenomen.

Eind april vertrekken de Canadezen weer. Op 5 mei worden 160 Engelsen van de 215e compagnie van het Pioneer Corps British Liberation Army in Enter gelegerd. De com-

manderend officier is de Major E.N. Jones. Op deze dag is de algehele bevrijding van Nederland. De radio geeft toespraken van Gerbrandy en van de Koningin. Twee scholen zijn in Enter weer gevorderd. Op woensdag 9 mei wordt er een voetbalwedstrijd gespeeld tussen Enterse jongens en Engelse militairen. Het feit dat de Enternaren lang niet getraind hebben wreekt zich. Ze verliezen met 4-2.

Zaterdag 12 mei worden voor het eerst de gevallen herdacht. Vanuit het dorp vormt zich een stoet met aan het hoofd de oud-militairen en de NBS. Op het graf van Puppels wordt een krans gelegd. Ds. V.d. Staay en Frits Morsink spreken een woord en daarna gaat de stoet naar het R.K. Kerkhof aan de Disselsweg. Hier worden Brandriet en De Vries herdacht en spreekt Wegdam.

Op woensdag 16 mei is er een volksfeest in Enter. Het dorp is prachtig versierd. Bij café Koenderink staan de schoolkinderen opgesteld en zingen een aantal liedjes begeleid

door een Engelse trompettist. Op 18 mei wordt er een bonte avond georganiseerd in zaal Dreyerink in samenwerking met de Engelse militairen. Er wordt een klompdans opgevoerd en verschillende kleine voorstellingen gegeven. Succes hebben vooral Mennegat en Otter met hun persiflage op "de fietsenvordering" en "Ausweiscontrole".

Maandag 21 mei, 2e Pinksterdag, de tweede voetbalwedstrijd tussen een Enters en een Engels elftal. Het Enterse spel is veel beter dan de eerste keer en in de rust is het 4-2 voor Enter. De tweede helft nekt hen nu ook weer. De einduitslag is 8-4 in het voordeel van de Engelsen.

Zaterdag 26 mei komen er veel Canadezen in Enter. Deze zijn iets minder gemanierd dan de Engelsen. Eind juni vertrekken de "lko"-kinderen uit het westen die begin januari in Enter ondergebracht waren weer naar huis.

Het leven neemt weer zijn normale gang.